Голас Радзімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»

№ 13 (2207) 28 сакавіка 1991 г. Выдаецца з 1955 г. Цана 8 кап.

Працягваецца конкурс на лепшы праект помніка беларускаму першадрукару і асветніку Францыску Скарыне, які будзе ўзведзены ў Мінску.

Саіскальнікам прапанавана на выбар два месцы размяшчэння манумента: плошча перад Акадэміяй навук БССР і Верхні горад. Пятнаццаць праектаў прадстаўлена ў мінскім Палацы мастацтва творчымі калектывамі рэспублікі для ўсенароднага абмеркавання. Лепшы праект з улікам грамадскай думкі адбярэ кампетэнтнае журы.

НА ЗДЫМКАХ: праекты помнікаў Ф. Скарыне, аўтары У. ХМЫЗНІКАЎ (фрагмент), С. і Л. ГУМІЛЕЎСКАЯ, А. ДРАНЕЦ і А. КАМЛЮК.

● **СССР ВЫКОНВАЕ МІЖНАРОДНА-ПРАВАВЫЯ НОРМЫ**

(«Права выбіраць грамадзянства») Стар. 2

● **ДРУЖАЦЬ САЛДАТЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ**

(«Лісты ад англійскага ветэрана») Стар. 3

● **ПАЎЛУ ДУБАШЫНСКАМУ — 60 ГАДОЎ**

(«Вернасць сцэне») Стар. 7

ХТО СПАЛІЎ ХАТЫНЬ?

У СЯМ'І НЕ БЕЗ ВЫРАДКА

З абвінавачага заключэння: 22 сакавіка 1943 года Васюра, Смоўскі разам з маёрам Кернерам і іншымі афіцэрамі, [illegible]ейнічаючы на чале 118-га пал[illegible]кага батальёна, разам з іншымі карнымі фарміраваннямі з мэтай праследавання партызан уварваліся ў Хатынь, дзе абвінавачаны Р. Васюра прыняў удзел у арганізацыі і ажыццяўленні жорсткай расправы над жыхарамі вёскі, у час якой 149 жыхароў, у тым ліку 43 жанчыны і 79 дзяцей, былі сагнаны ў адрыну, расстраляны і спалены ў ёй, вёска поўнасцю знішчана, а маёмасць разрабавана. Васюра асабіста страляў па адрыне.

Тое, аб чым вы прачыталі, чыстая праўда, якая толькі цяпер выходзіць на свет. Выходзіць нехаця, праз цяжкасці дагматычнага мыслення, якое дагэтуль абцяжарвае наш розум, праз крах ілюзій і горкае пачуццё працверажэння. Дагэтуль мы ведалі, што ў трагедыі Хатыні вінаваты батальён фашыстаў пад камандаваннем Дырлевангера. Так нам гаварылі, так пра гэта «сведчыла» гісторыя. І раптам побач з нямецкім прозвішчам Дырлевангер устае ўкраінскае Васюра! Дагэтуль мы ведалі, што палілі нашы хаты, расстрэльвалі нашых людзей літоўскія і латышскія карныя атрады, а што датычыцца нашых братоў-украінцаў, то мы з імі толькі змагаліся разам супраць акупантаў у партызанскіх фарміраваннях.

Мы так і засталіся братамі, і ніякія выпрабаванні не пахіснуць нашай дружбы. Але ў гады плакатнага братэрства і прыглянцаванай дружбы народаў нам уводзілі ў вушы і розум: паміж братамі і сябрамі пры сацыялізме не павінна быць ніякай звады, усё мае выглядаць міла і светла, як у Эдэме сярод анёлаў. Ды жыццё тчэцца не з адных ружовых барваў, а ў сям'і, як кажуць, не без вырадка. Былі такія вырадкі і сярод беларусаў, і сярод украінцаў. Яны, хто з ахвоты, хто з прымусу і пакоры, дапамагалі акупантам нішчыць і руйнаваць нашы вёскі, паліць жывымі і вешаць сваіх жа суайчыннікаў.

Што было, пра тое і трэба гаварыць. Гісторыя, цвердзім мы цяпер, павінна быць без «белых плям». І гісторыя Хатыні таксама! Першую спробу сказаць праўду [illegible] трагедыю Хатыні зрабіў ка[illegible]спандэнт маскоўскай газеты «Рабочая трибуна» Васіль РОШЧЫН. У снежні мінулага года з'явіўся яго вялікі артыкул, на які амаль што ніхто не звярнуў увагі. Відаць, з-за няёмкага пачуцця: а як жа тады дружба народаў?

Вось пра што сведчыць журналіст «Рабочей трибуны».

...12 снежня 1986 года ў Мінску ў будынку акруговага ваеннага трыбунала пачаўся закрыты судовы працэс над здраднікам Радзімы Рыгорам Васюрам, былым начальнікам штаба 118-га паліцэйскага батальёна, спецыяльна сфарміраванага акупантамі для знішчэння партызан і мірных жыхароў. З вялікай цяжкасцю, праз перагаворы з Масквы па «ВЧ» з беларускімі ідэолагамі, мне, у той час уласнаму карэспандэнту «Социалистической индустрии», удалося дабіцца дазволу наведваць судовыя пасяджэнні. Былы загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ С. Паўлаў у інструктажнай гутарцы папярэдзіў: **Хатынь з матэрыяла выключыць.** Каб чытач з газетнага рэпартажу, барані Божа, не зразумеў, што абвінавачаны мае дачыненне да спалення Хатыні.

Гэта была ўмова, якую ў той час нельга было не прыняць. Артыкул давялося выпусташыць, завізіраваць у старшынствуючага на судзе падпалкоўніка юстыцыі В. Глазкова. Але ў свет ён не выйшаў: не змог прайсці загарджальныя кардоны ў Маскве. З таго часу папка з запісамі, зробленымі на судовым працэсе (ён працягваўся некалькі тыдняў), нібы апякала мяне ўсякі раз, які толькі да яе дакранаўся.

Прынята лічыць (а яно так і ёсць), што стаўка Гітлера на распальванне міжнацыянальнай бойні ў Савецкім Саюзе ў час вайны не апраўдалася. Тым не менш у асобных яе эпізодах разлікі акупантаў на выкарыстанне ў сваіх мэтах і нацыяналістычных настрояў у рэспубліках аказаліся дастаткова эфектыўнымі.

(Заканчэнне на 4-й стар.).

РЭФЕРЭНДУМ

ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ ГАЛАСАВАННЯ

20 сакавіка гэтага года адбылося пасяджэнне Цэнтральнай камісіі Беларускай ССР рэферэндуму СССР. Былі разгледжаны пратаколы акружных камісій рэферэндуму СССР аб выніках галасавання 17 сакавіка 1991 года. На пасяджэнні адзначана, што галасаванне ў рэспубліцы праводзілася ў адпаведнасці з патрабаваннямі Закона СССР «Аб усенародным галасаванні (рэферэндуме) СССР». Галасаванне адбылося на ўсіх 6 836 участках. У рэферэндуме на тэрыторыі Беларускай ССР прыняло ўдзел 6 126 983, ці 83,3 працэнта грамадзян, якія маюць права ўдзельнічаць у галасаванні. За захаванне Саюза ССР выказалася 82,7 працэнта прыняўшых удзел у галасаванні, 16,1 працэнта адказала «не», 1,2 працэнта бюлетэняў прызнана несапраўднымі.

Вынікі галасавання па Беларускай ССР сведчаць, што большасць грамадзян, якія ўдзельнічалі ў рэферэндуме, выказалася за захаванне Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік як абноўленай федэрацыі раўнапраўных суверэнных рэспублік.

ДЭМАКРАТЫЗАЦЫЯ

ЗАРЭГІСТРАВАНА ПЕРШАЯ ПАРТЫЯ

Пасведчанне аб рэгістрацыі атрымала Аб'яднаная дэмакратычная партыя Беларусі. Гэта першая партыя ў рэспубліцы, якая атрымала юрыдычнае права на дзейнасць. Яна аб'яднала ліберальна-дэмакратычную і радыкальна-дэмакратычную партыі, «Дэмакратычную платформу», Дэмакратычныя партыі Мінска і Брэста.

Рэгіянальныя адздзяленні і пярвічныя арганізацыі АДПБ дзейнічаюць ва ўсіх абласных цэнтрах Беларусі, у Бабруйску, Радашковічах, Чашніках, Оршы, Лідзе, Дзяржынску, іншых раённых цэнтрах і нават у вёсках.

Членамі Аб'яднанай дэмакратычнай партыі з'яўляюцца многія дэпутаты розных узроўняў, у тым ліку два — Аляксандр Спіглазаў і Валерый Зяленін — дэпутаты Вярхоўнага Савета рэспублікі.

НА СУСВЕТНЫ ЎЗРОВЕНЬ

СПАДАРОЖНІКАВАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

Навукова-вытворчае аб'яднанне «Га нт» кожны год выпускае новую мадэль тэлевізара. Праўда, убачыць іх на прылаўках магазінаў пакуль што не ўдаецца, але гэта іншая тэма. Сёлета тут рыхтуецца да вытворчасці зусім новы апарат. Гаворка ідзе аб сістэме прыёму спадарожнікавага тэлебачання. У мінулым годзе сістэма была распрацавана, сабрана, і сёння ўжо распрацоўваюцца першыя 50 прамысловых сістэм, здольных прымаць сігналы спадарожнікаў і пераўтвараць іх у высакаякасныя адлюстраванні. У гэтай рабоце ўлічваўся вопыт многіх замежных фірм, у вытворчасці прымяняюцца мікрасхемы сусветна вядомага «Філіпса». Спецыялісты лічаць, што тэхналагічных цяжкасцей пры запуску сістэмы і ў працэсе вытворчасці няма і ў недалёкай будучыні ў Мінску можна будзе глядзець 40—45 праграм.

КОНКУРС ПРЫГАЖОСЦІ

У Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета прайшоў гарадскі конкурс прыгажосці «Папялушка-91». Яго арганізатары—шматпрофільны камерцыйны цэнтр «Арфей» і сумеснае канадска-савецкае прадпрыемства «Ньюбрыдж Сістэм». Пераможцай конкурсу стала студэнтка Мінскага інстытута замежных моў Алена СМАРАДЗІНСКАЯ (на здымку). Крыштальны туфлік і паездка па Канадзе — такая ўзнагарода Папялушцы.

НЯДБАЙНАСЦЬ

ЛЕДЗЬ НЕ ПРАСПАЛІ

Яшчэ не ачомаліся ад лістападаўскага «падарунка» ўсе, хто жыве ўздоўж па Заходняй Дзвіне ад Полацка да Рыгі, а на наваполацкім «Паліміры» — новае здарэнне. Тады па нядбайнасці ў раку трапіла каля 2 тысяч кубічных метраў сцёкавых вод, атручаных ацэтонцыянгідрыдам. Цяпер такога не здарылася, але радасці ад гэтага мала. На тым жа « міры» ішла загрузка цыстэрны нітраакрылавай кіслатой. Апаратчык таварна-сыравіннай базы «Паліміра» заснуў у час работы, у выніку чаго пэўная колькасць кіслаты пералілася. На шчасце, кіслату, якая разлілася, удалося аператыўна адпампаваць і нейтралізаваць.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

◆ Нягледзячы на розныя камісіі, кантроль, прафілактыку, растуць крадзяжы на прамысловых прадпрыемствах. У прадзільна-трыкатажным аб'яднанні імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка ў Пінску агульны кошт употай вынесенага за прахадную апошнім часам павялічыўся амаль што ў 30 разоў.

◆ Па рашэнню Сенненскага раённага Савета Віцебскай вобласці, кожнаму, хто здасць 400 грамаў крыві (разавая доза) у мясцовую бальніцу, выдаецца талон, паводле якога можна набыць пару чаравікаў — у якасці заахвочвання. Ахвочых аказалася многа, бо абутак патрэбен кожнаму, а яго няма.

◆ Беларуская мова пакрысе ўваходзіць у адміністрацыйныя кабінеты. На нядаўняй сесіі Гродзенскага гарсавета па-беларуску гаварыў старшынствуючы на ёй В. Кудравец, даклад старшыні гарсавета С. Домаша таксама быў зроблены на беларускай мове. У гарвыканкоме арганізаваны заняткі па беларускай мове для ўсіх яго работнікаў.

АДМЕНЕНЫ АНТЫКАНСТЫТУЦЫЙНЫ УКАЗ

ПРАВА ВЫБІРАЦЬ ГРАМАДЗЯНСТВА

Камітэт Канстытуцыйнага нагляду СССР прызнаў не адпавядаючым Канстытуцыі, законам СССР і міжнародна-прававым нормам Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР «Аб выхадзе з грамадзянства асоб, якія перасяляюцца з СССР у Ізраіль». Аб тым, чым выклікана такое рашэнне, разважае ў гутарцы з карэспандэнтам Інфармацыйнага агенцтва навін вядомы юрыст прафесар Ігар БЛІШЧАНКА.

— Згодна з ранейшым становішчам, асоба, якая выязджае ў Ізраіль, аўтаматычна пазбаўлялася савецкага грамадзянства. Гэта значыць, што такое палажэнне з самага пачатку насіла незаконны, антыканстытуцыйны характар. На жаль, яно даволі доўга прымянялася на практыцы, што стварала юрыдычна складаную сітуацыю для чалавека, які перасяляецца ў Ізраіль і не жадае адмовіцца ад савецкага грамадзянства. Былі выпадкі, калі людзей пазбаўлялі савецкіх узнагарод, што з'яўлялася салютным самавольствам і не мела нічога агуль га з законамі СССР. Больш таго, іх пазбаўлялі пенсіі, што таксама незаконна.

Акрамя таго, ранейшы Указ не адпавядаў міжнародна - прававым нормам, савецкім абавязацельствам па міжнароднаму праву, у прыватнасці, пактам аб правах і свабодах чалавека, дзе прадугледжваецца прынцып свабоды перамяшчэння, свабоды выезду без якой бы там ні было дыскрымінацыі. А на справе атрымлівалася так, што ў адпаведнасці з гэтым палажэннем пазбаўляліся грамадзянства асобы, якія выязджалі на пастаяннае месца жыхарства толькі ў Ізраіль, а не ў якую-небудзь іншую краіну.

Праўда, адна з прычын, якая вылучалася ў якасці такой меры, заключалася ў тым, што дзяржава Ізраіль прадастаўляла сваё грамадзянства яўрэям. як толькі яны ступалі на яго тэрыторыю. Чалавек, які проста прыязджаў у госці ці працаваць у краіне, механічна аб'яўляўся грамадзянінам данай дзяржавы, хаця ён можа быць гэтага і не жадаў. Такая сітуацыя прывяла да таго, што ў яўрэяў аказаліся двайныя абавязацельствы. Сітуацыя з двайным грамадзянствам, на мой погляд, непрымальная як для самога чалавека, так і для дзяржавы. У гэтым выпадку абодва нясуць двайны абавязак у адносінах адзін да аднаго. Дзе б чалавек ні знаходзіўся, ён абавязаны захоўваць лаяльнасць адносінах да данай дзяржавы, а калі ён з двайным грамадзянствам, то яго лаяльнасць раздвойваецца, што ставіць яго ў двухсэнсавае становішча.

Таму мы стараемся пазбягаць такой сітуацыі, і СССР на сваёй тэрыторыі не прызнае грамадзянства другой дзяржавы за сваімі грамадзянамі. Пагадненні аб выбары грамадзянства ў нас маюцца толькі з шэрагам суседніх дзяржаў, але магчымасць заключэння новых пагадненняў не выключаецца, у тым ліку і з Ізраілем.

— У якім плане павінна перагледацца ранейшае палажэнне!

— Размова ідзе не аб распрацоўцы спецыяльнай працэдуры, а аб тым, што, у прыватнасці, Аддзел віз і рэгістрацыі (АВІР), куды будзе звяртацца асоба, якая збіраецца перасяліцца ў Ізраіль, з гэтага дня пакідае вырашэнне пытання аб грамадзянстве за данай асобай. Такім чынам, прыняўшы рашэнне аб незаконнасці пазбаўлення савецкіх яўрэяў грамадзянства, Камітэт Канстытуцыйнага нагляду зрабіў гэта юрыдычна абгрунтавана.

— З прыняццем такога рашэння ці не ўзмоцніцца заклапочанасць арабскіх дзяржаў ростам эміграцыі з СССР у Ізраіль і тым больш з улікам магчымых вынікаў новага савецкага закона аб уездзе і выездзе, які павінен быць прыняты!

— Лічу, што гэта не з'яўляецца прычынай для занепакоенасці арабскіх дзяржаў. Хаця з прыняццем новага закона аб парадку выезду з СССР і ўезду ў СССР можна чакаць павелічэння патоку эмігрантаў у розныя краіны. Ніхто не павінен абмяжоўваць права вольнага выезду, але ствараць пераважную сітуацыю для выезду менавіта ў Ізраіль, вядома, няправільна. Неабходна даць магчымасць тым жа савецкім яўрэям выязджаць у любую краіну ці вяртацца ў СССР.

На мой погляд, большую заклапочанасць у гэтым пытанні выклікае рассяленне савецкіх грамадзян на акупіраваных тэрыторыях насуперак розным запэўненням ізраільскіх улад. Тэль-Авіў спрабуе тлумачыць гэта добраахвотным волевыяўленнем людзей, але гэтая добраахвотнасць павінна быць узгоднена з уласнікамі гэтай зямлі — арабскім народам Палесціны. Гэтае пытанне можна вырашыць толькі шляхам перагавораў паміж Савецкім Саюзам, Ізраілем і АВП.

Гутарку вёў Андрэй ЧАРНЯЦОЎ.

З'ЕЗД БНФ

23—24 сакавіка ў Мінску прайшоў II з'езд Беларускага народнага фронта (БНФ). На ім прысутнічалі 450 чалавек, дэлегатаў і гасцей як з Беларусі, так і з суседніх рэспублік, з Польшчы, ЗША. З прывітальным словам да грамады звярнуўся народны дэпутат СССР Васіль Быкаў. А з палітычным дакладам выступіў лідэр БНФ Зянон Пазняк. У ім ён адзначыў і абгрунтаваў неабходнасць карэкцыі праграмы БНФ «Адраджэнне», удакладніў мэты, задачы руху, шляхі іхняга дасягнення. У праграмнай Заяве БНФ сказана, што фронт гуртуе людзей незалежна ад іхняга сацыяльнага стану, прафесійнай, нацыянальнай, партыйнай і рэлігійнай прыналежнасці. А таксама абірае дэмакратычныя, негвалтоўныя, гуманныя метады палітычнае дзейнасці. Крайняю мерай палітычнай барацьбы фронт лічыць грамадзянскае непадпарадкаванне. Істотны кірунак працы БНФ у новых грамадска-палітычных і нацыянальна -культурных варунках — культурна-асветная справа.

НА ЗДЫМКАХ: у час з'езда.

БАЛЮЧАЯ ТЭМА

ІНФЛЯЦЫЯ ЭПОХІ ПЕРАБУДОВЫ

Інфляцыя ў нашай краіне заўсёды мела мала агульнага з вядомымі на Захадзе яе класічнымі формамі. Калі «нармальна» яна праяўляецца ў росце цэн і даганяючых іх нават абганяючых іх зарплатах і прыбытках, то ў СССР асноўнай формай інфляцыі было паступовае звужэнне асартыменту тавараў да дыяпазону больш дарагіх і прыбытковых. Цэны не павышаліся, проста танных і якасных тавараў станавілася ўсё менш і менш.

Катастрафічны характар гэты працэс набыў з пачаткам перабудовы. За апошнія паўтара-два гады са свабоднага продажу зніклі ўсе тавары ўвогуле. Нават паводле афіцыйных даных, ад 95 да 98 працэнтаў назваў таварных груп цяпер з'яўляюцца дэфіцытнымі. Утварыўся вялікі незадаволены попыт у памеры не менш як 250 мільярдаў рублёў, для ліквідацыі якога трэба роўна ў 1,5 раза павялічыць гадавы тавараабарот.

Наяўнасць такога попыту разбурае рынак і эканоміку. У ажыятажнай гарачцы скупляецца літаральна ўсё. Адны купляюць у запас у чаканні далейшага росту цэн, другія — з мэтай перапродажу, трэція — каб проста ў нешта ўкласці грошы, якія абясцэньваюцца. Іншы раз плацежаздольны попыт на які-небудзь канкрэтны тавар перавышае ў 2 — 3 разы ўсякія разумныя межы. І ўсё-такі грошы аказваюцца «лішнімі». За іх немагчыма што-небудзь купіць увогуле, таму што магазіны пустыя абсалютна.

І вось калі ўлічыць не толькі адкрыты і скрыты рост цэн, але і павелічэнне незадаволенага попыту, то тэмп інфляцыі ў СССР са штогадовых 1,5 — 3 працэнтаў у перыяд 1960 — 1985 гадоў падняўся ў 1986 годзе да 6,2 працэнта, у 1987 — да 7,3, у 1988 — да 8,4, у 1989 — да 11 і ў 1990 — да 20 — 21 працэнта. Інфляцыя з паўзучай ператварылася ў бягучую.

Чыста знешняй прычынай імклівага абясцэнення грошай з'явілася іх нястрымная эмісія. Да пачатку 1988 года, гэта значыць прыкладна да таго часу, калі міністрам фінансаў СССР стаў В. Паўлаў (цяперашні прэм'ер), уся наяўная грашовая маса склала прыкладна 100 мільярдаў рублёў. Калі да гэтага яна павялічвалася кожны год на 3 — 4 мільярды рублёў, то ў 1988 годзе дадатковая эмісія склала ўжо 11,5 мільярда рублёў, у 1989 годзе — 18, а ў 1990 год даў рэкорд эмісіі папяровых грошай—28 мільярдаў рублёў. Іншымі словамі, за тры гады папярова-грашовая маса ўзрасла амаль у 1,6 раза. У тым жа 1990 годзе валавы нацыянальны прадукт скараціўся мінімум на 3 працэнты. Такога спалучэння двух процілеглых фактараў не вынесла б любая эканоміка. Не вытрымала яго і савецкая. Рынак як спажывецкіх тавараў, так і сродкаў вытворчасці аказаўся поўнасцю разбураным. Гэта ў сваю чаргу рэзка абвастрыла ўсю сацыяльна-палітычную абстаноўку ў краіне і істотна пагоршыла ўмовы функцыяніравання прадпрыемстваў і вытворчасцей. Аказалася, што для падтрымання нармальнай вытворчасці мала мець грошы. Трэба яшчэ знайсці сыравіну, матэрыялы, энерганосьбіты і г. д., што ўдаецца зрабіць далёка не заўсёды. Бо ва ўмовах інфляцыі, тым больш узрастаючай, усе імкнуцца як мага хутчэй пазбавіцца ад грошай і прытрымаць тавары, якія даражэюць.

Было б несправядліва думаць, што ўрад, кідаючы ўсё новыя і новыя дзесяткі мільярдаў рублёў у сферу абарачэння, свядома ішоў па шляху разбурэння эканомікі. Вядома, ён не хацеў гэтага. У свой час (1987 — 1988 гады) былі створаны і аб'яўлены праграмы скарачэння дзяржаўных датацый стратным прадпрыемствам, скарачэння колькасці будоўляў, якія бясконца доўга цягнуцца, павелічэння продажу насельніцтву будаўнічых матэрыялаў, запасаў сыравіны, паліва, матэрыялаў і нават некаторых відаў абсталявання. Ствараліся планы расшырэння імпарту найбольш даходных тавараў і да т. п. Асабліва важнымі прадстаўляліся праграмы структурнай перабудовы вытворчасці, у першую чаргу канверсіі прадпрыемстваў ваенна-прамысловага комплексу на выпуск спажывецкіх тавараў.

Але ўсе гэтыя планы і праграмы аказаліся, на жаль, толькі добрымі намерамі. Дзесяткі, сотні мільярдаў рублёў па-ранейшаму кідаюць, як у бездань, у падтрымку прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, якія больш спажываюць, чым выпускаюць. Вялікія сродкі расходуюцца на ўзвядзенне аб'ектаў, што могуць даць аддачу толькі праз многа гадоў.

Цяпер робіцца спробы спыніць працэс развалу эканомікі шляхам павышэння цэн на тавары ўсіх відаў і павелічэння падаткаў з прыбыткаў і даходаў работнікаў. Думаецца, што гэта не прывядзе да поспеху. Рост цэн і падаткаў толькі паскорыць інфляцыю.

Для таго каб «звязаць» хаця б частку «гарачых» грошай з агульнага незадаволенага попыту ў 250 мільярдаў рублёў, былі павышаны працэнты выплат па тэрміновых укладах насельніцтва. Але гэта таксама не можа прывесці да прыкметнага поспеху. Бо пры інфляцыі, якая перавышае 20 працэнтаў, усе разумеюць, што лепш купіць любы тавар цяпер, чым потым губляць назапашанае.

Пэўныя надзеі ўскладаюцца на прыватызацыю дзяржаўнай уласнасці. Ужо ў гэтым годзе мяркуецца прадаць насельніцтву акцый былых дзяржаўных прадпрыемстваў на 40 мільярдаў рублёў. Аднак, калі рубель хутка абясцэньваецца, толькі вельмі высокія дывідэнды, што пакрываюць тэмп інфляцыі, здольны зрабіць больш прывабнай пакупку акцый. Рэальна дывідэнды неабходна забяспечыць на ўзроўні не менш 50 працэнтаў гадавых. Між тым урад увёў абмежаванне на памер прыбытку. Калі ён перавышае 30 працэнтаў, то ў пераважнай большасці выпадкаў забіраецца ў даход дзяржавы амаль поўнасцю. У гэтых умовах фактычныя дывідэнды не могуць быць больш 13 — 15 працэнтаў. Але такі даход не спакусіць тых, хто мог бы купіць акцыі.

Гэтыя, а таксама многія іншыя супярэчлівыя і малаэфектыўныя мерапрыемствы не спыняць інфляцыю. Яе можна спыніць толькі адным — скарачэннем расходаў дзяржавы. Але вось гэта пакуль і не адбываецца.

Анатолій ДЗЯРАБІН,
доктар эканамічных навук.

ЯК ВЫКОНВАЮЦЦА ПРАГРАМЫ

«АДЗЕЖА» ДЛЯ ТРУБЫ

Больш за 60 мільярдаў рублёў—такія страты штогод прычыняе карозія металаў у СССР. У Беларусі не пажадалі бясконца мірыцца з гэтым і яшчэ гадоў дзесяць назад прынялі дзве рэспубліканскія навукова-тэхнічныя праграмы, накіраваныя на вырашэнне праблемы. Днямі гэта стала бліжэйшай: пачаў дзейнічаць цэх па металізацыі сталёвых труб антыкаразійнымі матэрыяламі, які не мае аналагаў.

— Гэтаму папярэднічалі распрацоўка адпаведных тэхналогій, матэрыялаў і абсталявання,—тлумачыць каардынатар даследаванняў па антыкаразійнай тэматыцы, загадчык лабараторыі Фізіка-тэхнічнага інстытута АН БССР Ж. Мрочак.—Аб іх арыгінальнасці гаворыць 23 аўтарскія пасведчанні на вынаходніцтва. Сёння ўсё гэта ўжо даведзена да ўзроўню прамысловага выкарыстання.

Сталёвыя трубаправоды не выпадкова з'явіліся першачарговай мэтай вучоных. І па ўдзельнай вазе, і па гаспадарчаму значэнню яны не маюць сабе роўных. У той жа час пад дзеяннем блукаючых токаў, што ідуць ад ліній электраперадач, засоленасці і павышанай кіслотнасці глебы, тэрмін службы іх скарачаецца, часам да некалькіх гадоў. Рамонт жа абыходзіцца вельмі дорага.

Што ж канкрэтна прапанавалі вучоныя?

— Трубу можна зрабіць як бы двухслойную, —гаворыць загадчык аддзела інжынернага цэнтра ахоўных пакрыццяў Рэспубліканскага навукова-вытворчага аб'яднання па парашковай металургіі Г. Валошын.—Унутраная частка, на якую прыпадае механічная нагрузка, гэта звычайная труба з чорнай сталі. Другі слой —ахоўны, наносіцца з каразійнастойкіх металаў метадам электрадугавога напылення.

Ідэя сама па сабе не новая, але на шляху да яе прамысловага выкарыстання прыйшлося пераадолець нямала цяжкасцей. Напрыклад, перш ахоўнае алюмініевае пакрыццё даводзілася прапітваць смоламі, што шкодна з пункту гледжання экалогіі і выбуханебяспечна. Запатрабавалася—упершыню ў свеце—распрацаваць двухкампанентны нікель-алюмініевы матэрыял для нанясення пакрыцця і наладзіць яго вытворчасць, каб пазбегнуць гэтых недахопаў. І так—на кожным кроку.

Ведаючы ўсё гэта, па-іншаму ацэньваеш з'яўленне новага прасторнага цэха нанясення ахоўных пакрыццяў у вытворчым аб'яднанні «Мінскрэмбуд». Тут ужо дзейнічаюць дзве паточныя лініі для апрацоўкі труб малога і сярэдняга дыяметраў, неўзабаве ўступіць у строй і абсталяванне для ахоўнага пакрыцця труб дыяметрам да 800 міліметраў.

Трапляе труба ў цэх рыжая ад іржы, а выходзіць з процілеглых варот нібыта пакрытая высакародным серабром. Мяркуецца, што яна будзе паспяхова праціставаць карозіі не менш 25—30 гадоў, а пры спрыяльных умовах—і намнога больш. Такім жа чынам можна зрабіць «адзежу» і для разнастайных металічных будаўнічых канструкцый. Падлічана, што новы цэх акупіцца ўсяго за 3—4 гады. Наладжана вытворчасць адпаведнага абсталявання, што дазволіць стварыць падобныя цэхі і ў іншых гарадах Беларусі.

Нядаўна група вучоных і работнікаў вытворчасці—аўтараў апісанай распрацоўкі—удастоена прэміі Савета Міністраў БССР.

Уладзімір БІБІКАЎ.

ВЫПАДКОВАЕ ЗНАЁМСТВА

ЛІСТЫ АД АНГЛІЙСКАГА ВЕТЭРАНА

Пазнаёміліся мы з ім у нас у Мінску. Гэта было ўлетку мінулага года. З франтавымі сябрамі я прыйшоў на плошчу Перамогі, каб ускласці кветкі да помніка воінам Савецкай Арміі, партызанам і падпольшчыкам. У дзень 46-й гадавіны вызвалення Беларусі гэта было.

Раптам чую над вухам ціхі голас з прыкметным акцэнтам:

— Ці можна вас папрасіць, каб сфатаграфаваць разам з таварышамі? Вось зараз, калі вы кветкі ўскладаеце...

Так мы, група ветэранаў—удзельнікаў бітвы за родную Беларусь, пазнаёміліся з Робертам Чэлдрам. Ён аказаўся таксама ветэранам другой сусветнай вайны, адным з тых самых «саюзнікаў», якія павінны былі — мы так чакалі! — як мага хутчэй адкрыць «другі фронт».

Разгаварыліся. Пачулі ад англічаніна шмат — і пра час ваенны, і сённяшні. Побач з'явілася невысокая і немаладая ўжо жанчына з лагодным тварам. Гэта была жонка Роберта — Маргарэт. Яна прыехала з ім да нас у краіну па турысцкай пуцёўцы. Пабывалі ўжо ў Маскве і Ленінградзе, Ноўгарадзе і Смаленску...

— А цяпер вось у вас па Беларусі каторы дзень ездзім, — напераббой гаварылі Чэлдры. — У Мінску ў музеі Айчыннай вайны былі, з мастацтвам у другім азнаёміліся... А галоўнае—людзі, людзі у вас добрыя, павагай да нас, гасцей сваіх, вызначаюцца...

І зноў да нас — просьба. Цяпер ужо ў Маргарэт: калі мы не супраць, яна хацела б, каб Роберт зазняў яе разам з намі, тым бо[illegible] што сярод нас была наш[illegible]днапалчанка Ганна Гарэлік. І вось яны, дзве жанчыны, — побач: беларуска і англічанка. Хіба не добрая будзе картка на памяць?

Але хто з нас, асабліва наша Ганна, быў упэўнены, што гэта сваё «ўвасабленне» калі-небудзь мы пабачым, патрымаем у руках?! І хоць нашы новыя знаёмыя абяцалі даслаць фотаздымкі кожнаму!—міжвольна думалася: ат, паедзе сабе дамоў, дык і забудзе пра сваё абяцанне.

— Не, не, не турбуйцеся, — сказала Маргарэт, — абавязкова вышлем. Толькі вось адрасы свае дайце, калі ласка.

Адрасамі з Робертам, былым дэсантнікам саюзных войск, абмяняўся наш аднапалчанін А. Чарноў — былы камандзір сапёрнага ўзвода, маёр у адстаўцы. Прайшоў невялікі час, і вось ён звоніць аднойчы па тэлефоне:

— Атрымаў, — кажа, — цэлы пакет з Англіі. У ім пісьмо аж на чатырох старонках ды пачка фатаграфій.

— А напісана, канешне, па-англійску?

— Так, ды ў мяне ёсць знаёмы перакладчык, дапаможа, і будзем чытаць...

У хуткім часе, знаёмімся з тэкстам пісьма, разглядаем «свае» здымкі. Што ж, бадай, нядрэнна выйшлі!

«Мы былі вельмі ўсхваляваны паездкай, — піша Роберт. — Рад сустрэчы і знаёмству з вамі, дарагія беларусы...»

У адказ мы падзякавалі яму і Маргарэт за ліст і за фота. Напісалі таксама, што і нам прыемна знаёмства з імі, тым больш, што ёсць, як бачыце, што ўспомніць: ваявалі ж сумесна і Роберт, і мы, супраць агульнага ворага — фашызму...

І вось зноў ліст з англійскага горада Ньюкасту. Р. і М. Чэлдры не затрымаліся з ім да нас. Потым яшчэ і яшчэ добрыя сяброўскія словы прывітання, і, здаецца, часна кажучы, што мы даўно ўжо з імі сябруем, хоць сустрэчы нашай няма яшчэ нават і года.

У апошнім лісце стары салдат і яго жонка апавядаюць, у прыватнасці, пра сваіх дзяцей — сына Томаса і дачку Катрын-Мэры. Той «стажыруецца ў юрыдычных адносінах, яму гэта работа падабаецца, жыве ў горадзе Чэстэр, што ў 30 мілях ад нас». А Катрын і яе муж Ахан, — пішуць Чэлдры далей, — «чакаюць у ліпені сваіх першых дзяўчынку ці хлопчыка, і мы, старыя, бацька і маці, увесь час молімся, каб усё было добра...»

Прыемна, зразумела, чытаць і такія радкі: жыццё ёсць жыццё. «А як у вас, што новага, харошага? — цікавіцца англійскі ветэран з жонкай. — Пішыце. Чакаем».

І мы пішам. Падтрымліваем перапіску. А чаму б і не пісаць людзям, па ўсяму відаць, добрым, якія ўважліва, з цікавасцю ставяцца да нас і нашай Радзімы?!

Рыгор ТАРАСЕВІЧ,
ветэран вайны.

У СЯМ'І НЕ БЕЗ ВЫРАДКА

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

118-ты паліцэйскі карны батальён, упамінаць пра які мне тады забаранілі (можа, ён і цяпер значыцца ваеннай тайнай?), быў сфарміраваны гітлераўцамі ў Кіеве ў асноўным з ваеннапалонных украінцаў. Выпадковых людзей тут амаль не было. Гэта была зондэркаманда, укамплектаваная кадравымі афіцэрамі і былымі чырвонаармейцамі, якія добраахвотна згадзіліся супрацоўнічаць з акупантамі. Яны праходзілі спецыяльную падрыхтоўку ў розных школах на тэрыторыі Германіі па спецыяльнасці «прапагандысты для Усходняга міністэрства». Перад адпраўкай на савецкую зямлю выпускнікам школ паказалі, як добра жывуць немцы, правялі ў цывільным па Берліну. І нядрэнна кармілі.

У Кіеве ім далі перадыхнуць, асвоіцца і неўзабаве выдалі абмундзіраванне і зброю. Кожны прысягнуў на вернасць фюрэру. Гэта было ў лістападзе сорак другога года. А ў канцы снежня добра абучанае карнае справе падраздзяленне прыбыло ў Плешчаніцы, за 70 кіламетраў ад Мінска.

Камандаваў батальёнам нехта Канстанцін Смоўскі, былы белагвардзейскі афіцэр, маёр польскай арміі. Акупанты яму давяралі, але ў самастойных дзеяннях ён быў абмежаваны і раіўся са сваім шэфам і дублёрам, нямецкім афіцэрам Р. Кернерам. Гэтак жа дубліраваліся і пасады камандзіраў рот: назначаных ротнымі былых савецкіх афіцэраў «курыравалі» нямецкія ваенныя чыны. Фінансісты, інтэнданты, кіраўнікі іншых нестраявых службаў батальёна таксама былі немцы. Зносіліся праз перакладчыка Луковіча, вялікага ахвотніка да катаванняў і расправаў.

Неўзабаве пасля прыбыцця ў гэты раён, дзе дзейнічала партызанская брыгада «Народныя мсціўцы», іншыя атрады, што мелі сувязі з Мінскім камуністычным падполлем, былы старшы лейтэнант Чырвонай Арміі Р. Васюра стаў начальнікам штаба 118-га паліцэйскага батальёна. Яго папярэднік, Карніец, паводле сцвярджання саміх паліцэйскіх, збег да партызан.

Васюра для эсэсаўцаў аказаўся надзейным: аддана праслужыў у батальёне да ліпеня 1944 года, а затым уцёк з адступаючымі фашысцкімі войскамі на Захад у якасці афіцэра сувязі 30-й пяхотнай дывізіі СС.

З паказанняў на судзе Р. ВАСЮРЫ: — Да вайны я скончыў сем класаў і сельгастэхнікум. Служыў тэрміновую службу—добраахвотна пайшоў, каб паступіць у ваеннае вучылішча. Гэта было ў трыццаць чацвёртым. У трыццаць сёмым скончыў Кіеўскае вучылішча сувязі. У пачатку вайны за плячыма было сем год ваеннага стажу. Быў камандзірам радыёўзвода, потым камандзірам узвода сувязі, даслужыўся да начальніка сувязі ўмацаванага раёна. Уступіў кандыдатам у члены партыі.

У палон трапіў 29 чэрвеня. За два дні да гэтага знішчыў партыйную кніжку і пасведчанне афіцэра. З паўмесяца прабыў у адным лагеры для ваеннапалонных, потым перавезлі ў другі — на тэрыторыі Германіі. Восенню сорак першага нас адсартавалі. Мне прапанавалі пайсці ў школу прапагандыстаў - усходнікаў. Кармілі тут дасыта, падлечвалі. У пачатку восені сорак другога нас, «усходнікаў», прывезлі ў Кіеў.

Тут адчуваў сябе вольна. Мяне абмундзіравалі, далі савецкую вінтоўку. У кабінеце нейкага начальніка падпісаў прысягу. Ці ведаў, для чаго фарміруецца батальён? Дурню было зразумела, для чаго.

Па анкеце немцы ведалі, што я быў афіцэрам, таму назначылі камандзірам ўзвода. У Плешчаніцах стаў ад'ютантам, начальнікам штаба батальёна. Атрымаў жалаванне — 30 марак, прадуктовы паёк.

Абавязкі свае выконваў спраўна, мяне не каралі. Немцы давалі каманды, а мы выконвалі. Кернер, як правіла, выклікаў камандны састаў, ставіў задачу. У яго была распарадчая ўлада. Мы дубліравалі загады.

У час аперацый ахопліваў страх перад партызанамі. Разумеў, што магу паплаціцца. Са зброі ў мяне быў невялікі пісталет, можна сказаць, дамскі. Аўтаматы былі ў камандзіраў рот. Помню, з мая і да сярэдзіны лета было дзве буйныя аперацыі ...раць партызан, я толькі ...амагаў немцам праводзіць іх і кіраваць імі. Калі б была такая мерка, колькі савецкага ўва мне, вы б паверылі мне. Іх шынель ганебна было ...ць. Дзецям потым гавары... о быў у палоне...

За бар'ерам на лаве падсудных сядзеў стары, фігура якога выдавала ў ім рослага, фізічна моцнага чалавека ў мінулым. Ад пешчанага лейтэнанта, а затым гаўптмана СС у яго засталіся, мне здавалася, толькі вочы — блакітныя, з пранізлівым, халодным бляскам. Прыбядняўся Васюра, калі гаварыў, што яго не каралі. За асобныя заслугі фашысты ўзнагароджвалі яго медалямі.

Да таго, калі ў крыві і агні захлінулася і памерла Хатынь, 118-ты карны батальён запісаў на свой рахунак некалькі бязлітасных аперацый. Праверка яго баяздольнасці прайшла праз некалькі дзён пасля прыбыцця ў Плешчаніцы. Ўдзельнікі «прапагандысты-ўсходнікі» разам з жандармерыяй і мясцовай паліцыяй уварваліся ў вёску Чмялевічы Лагойскага раёна, забілі трох яе жыхароў — В. Рабецкага, А. Пугач, М. Дзямідчык. Некалькі гадзін яны трымалі паўраздзетых сялян на марозе пад пагрозай расстрэлу. Пажыткі сялян разрабілі. 58 дамоў спалілі.

У час чарговай аперацыі, якой кіравалі нямецкі афіцэр Вёльке і начальнік штаба Васюра, былі забіты ўжо 16 жыхароў лагойскіх вёсак Кацелі і Зарэчча. 40 дамоў ператвораны ў попел. Выезд карнікаў у вёску Баброва таксама быў адзначаны трупамі. На працягу некалькіх тыдняў ахоўны батальён, які складаўся з былых ваеннапалонных, «ціхмяных курсантаў» спецшколы Вутзеца, ператвараўся ў каманду прафесійных забойцаў. Рабаваць, паліць і забіваць стала для іх звыклай работай.

...Раніцай 22 сакавіка група карнікаў на чале з камандзірам гаўптманам Вёльке і лейтэнантам Мялешкам (гэтае званне яму прысвоілі немцы) выехала з Плешчаніц у бок Мінска для праверкі пастоў і сувязі. Наперадзе ішоў матацыкл з каляскай, затым легкавая машына з афіцэрамі і два грузавікі з паліцаямі. Не даязджаючы да павароту на Хатынь, рота зрабіла прыпынак ля Гарбатага масціка — тут быў ахоўны пост. Рушылі далей. Нечакана з лясного гушчару карнікаў абстралялі з кулямёта. Бой быў кароткім, партызанская засада знялася і пайшла ў глыб лесу, ледзь фашысты апаматаліся і адкрылі страляніну ў адказ. Нямецкі афіцэр і яшчэ тры карнікі былі забіты. Вадзіцель «опеля» і ротны Мялешка пацярпелі ад асколкаў шкла. Забітых пагрузілі ў аўтамашыну і адправілі ў размяшчэнне батальёна.

Не марудзячы, карнікі захапілі і выгналі на шашу працуючых непадалёку лесарубаў — каля пяцідзесяці жыхароў вёскі Казыры. Канваіравалі іх да моманту, пакуль насустрач з Плешчаніц паказаліся грузавікі з падмацаваннем. Палонныя захваляваліся, нехта паспрабаваў уцячы, сярод карнікаў прагучала каманда: «Страляй!» Адкрылася пальба, ні ў чым не вінаватыя людзі кінуліся ўрассыпную. Нямногім удалося выратавацца. Загінулі дваццаць шэсць чалавек, семяры ранілі. Тых, хто застаўся жывым, карнікі пагналі ў Плешчаніцы ў якасці залюжнікаў.

З паказанняў на судзе сведкі Н. ШАЛУПІНАЙ: — 22 сакавіка па загаду старасты мы пайшлі сячы лес ля вёскі Вялікая Губа. Чулі выстралы, але нічога не ведалі пра засаду. Некаторыя захваляваліся і вырашылі вярнуцца ў вёску. Я засталася. Раптам з'явіліся карнікі, сталі крычаць, выгналі нас на шашу, пастроілі ў калону па чатыры ў рад. Білі палкамі і прыкладамі. Сякеры і пілы нам загадалі пакінуць у Вялікай Губе. Людзі адчулі нядобрае, бо канваіры былі надта злыя. Калі сустрэліся з грузавікамі, людзі паспрабавалі разбегчыся. Я таксама пабегла, але была паранена. Чатыры кулі трапілі ў мяне...

Затым на месца засады выехаў амаль увесь 118-ты батальён. З Лагойска і Мінска прыбыў узвод жандармерыі і каманда спецыялістаў па масавых знішчэннях савецкіх людзей эсэсаўца Дырлевангера. Па слядах партызан, што наладзілі на шашы засаду, фашысты апоўдні выйшлі да Хатыні. Вёску ім удалося акружыць непрыкметна, лес падступаў да яе зусім блізка. Калі падняўся шум, пачуліся крыкі і выстралы, бегчы было ўжо позна: карнікі ішлі густым ланцугом, у некалькіх кроках адзін ад аднаго. Кола акружэння самкнулася, да кожнага дома падышлі па 5—6 паліцаяў. Людзей выгналі з дамоў, заштурхалі прыкладамі ў хлеў.

І пакутніца Хатынь пайшла полымем у вечнасць. Пра стогны, малітвы і праклёны людзей, пра кроў і попел Хатыні цяпер ведае ўвесь свет. А здраднік Васюра, правая рука Дырлевангера ў гэтай карнай экспедыцыі, ва ўзнагароду атрымаў нечарговы водпуск і фашысцкі медаль.

Былы радавы 118-га паліцэйскага батальёна Г. СПІВАК на судзе сведчыў: — Я быў у лагеры ваеннапалонных у Кіеве. Восенню, ужо халадна было, нас пачалі набіраць на работу. Потым прыехалі нацыяналісты, недзе ўжо абучаныя, сталі арганізоўваць ахоўны батальён. Мне далі вінтоўку, ці то латвійскую, ці то эстонскую, апранулі ў зялёную нямецкую форму. Трапіў у 118-ты батальён, дзе начальнікам штаба стаў Васюра. Камандзірам узвода ў мяне быў Пасечнік, ротным — Вініцкі, былы афіцэр. У страі прымалі прысягу служыць немцам. ...арусь, мы ведалі, нас на... ...алі для барацьбы з партызанамі. Выязджалі на аблавы, на розныя аперацыі.

Што ведаю пра Хатынь? Раніцай мы паехалі па нейкаму заданню, мінулі Гарбаты мост — і тут нас абстралялі з ...ы. Забіты былі гаўптман В...е і яшчэ некалькі нашых. Мы пастралялі ў адказ, але партызаны адышлі, тады забралі лесарубаў. Вялі ў напрамку да Плешчаніц. Сустрэлі роты, паднятыя па трывозе. Здарылася замінка, людзі пачалі разбягацца. Яны беглі, а мы стралялі. Колькі забілі, дакладна не магу сказаць. Палілі, не цэлячыся.

Пасля лесарубаў пайшлі па слядах партызан. Разам з немцамі з Лагойска і яшчэ аднекуль ачапілі Хатынь. Я таксама ішоў у ланцугу, выганяў людзей з дамоў. Васюра разам з начальствам аддаваў загады. Калі ўсіх жыхароў зачынілі ў адрыну, немцы скамандавалі падпальваць. Каб ніхто не выскачыў, паставілі кулямёт, ачапілі адрыну. Па тых, хто выскокваў, адкрывалі агонь з усіх відаў зброі. Усе стралялі, і я страляў. Гэта забыць нельга. Мяне ўсяго калаціла. Нашу роту адразу ж вывезлі з вёскі.

Пацвярджаю, што тры разы ўдзельнічаў у масавых расстрэлах і двойчы быў відавочцам. Увогуле першая рота ў нас была самая жорсткая і адданая немцам. Большасць, калі не ўсе, былі ў ёй нацыяналісты з Заходняй Украіны. Асабліва ўдарным быў узвод Мялешкі.

Разам з фашыстамі Васюра і яго 118-ты паліцэйскі батальён збеглі ў Польшчу, а потым апынуліся ў Францыі, дзе з такой жа сатанінскай крыважэрнасцю праводзілі карныя аперацыі супраць французскіх партызан.

У гітлераўскіх архівах захаваліся дакументы, што датычаць праявядзення дзвюх буйных карных аперацый у Беларусі пад кодавымі назвамі «Котбус» і «Герман». 118-ты паліцэйскі батальён прымаў у іх самы актыўны ўдзел. Почырк той жа, што і ў Хатыні. У канцы мая 1943 года за адну «дзесяцідзёнку» на тэрыторыі Мінскай і Віцебскай абласцей карнікі спалілі некалькі вёсак. У Новай Вілейцы — 25 дамоў, у Вілейцы згарэла сорак падворкаў. Сем жанчын і 17 дзяцей фашысты загналі тут у хлеў, закідалі гранатамі і спалілі. На наступны дзень пасля допытаў і катаванняў гэтак жа зрабілі з вілейскімі мужчынамі. У вёсцы Асовы ў агні загінулі звыш 50 яе жыхароў. У той жа дзень з твару зямлі зніклі Нівкі — 90 двароў. Страшны гэты пералік, і ён не поўны. Стыне кроў ад падрабязнасцей жорсткіх распраў над насельніцтвам.

У 1952 годзе Р. Васюру, здавалася б, спасцігла караючая рука правасуддзя. Але тады яму ўдалося скрыць сваю актыўную карную дзейнасць, і ваенны трыбунал Кіеўскай ваеннай акругі прыгаварыў яго да 25 гадоў пазбаўлення волі з канфіскацыяй маёмасці і пазбаўленнем афіцэрскага звання за здраду Радзіме. Праз тры гады ён трапіў пад амністыю і быў вызвалены. Толькі праз тры дзесяткі гадоў для злачынцы прыйшоў час адплаты: суд прыгаварыў яго да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

Па яго справе праходзілі 67 пацярпеўшых і 54 сведкі — у асноўным саслужыўцы па карнаму батальёну. Адных прывозілі ў спецмашынах пад аховай, іншыя ж прыязджалі па павестках з розных мясцін краіны. Складаныя пачуцці выклікала ў мяне гэтая «каманда», калі ў перапынках паміж пасяджэннямі гаварыла пра нешта прыглушанымі галасамі. Хто ведае, пра што яны гавораць альбо дамаўляюцца? Трымаць язык за зубамі, не сказаць лішняга, каб нітачка «абставін, што зноў адкрыліся», не пацягнулася і да іх? Даўно спачывае прах шматлікіх ахвяр гэтага батальёна на беларускай зямлі (следствам устаноўлена, што былі забіты, жывымі спалены 360 чалавек, у асноўным старыя, дзеці, падлеткі, многія пагнаны ў рабства), а былыя карнікі вольна разгульваюць па парку імя Горкага, побач з ваенным трыбуналам БВА. Хто з іх пакаўся пад пахавальнымі званамі ўчыненай імі Хатыні? Ці пачуюць попельны звон неабдзяраўцы і нацыяналісты розных масцей?..

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

ТРЫМАЕМСЯ СВАЕЙ МОВЫ І ЗВЫЧАЯЎ

Прачытаўшы ў № 1 за 1991 год «Голасу Радзімы» артыкул «Праўда, горкая праўда», дасылаю, як рэдакцыя просіць, на яго свой водгук. На Захадзе, як і раней у Заходняй Беларусі, ідзе сталае змаганне паміж каталіцкімі і праваслаўнымі епіскапамі за прыцягненне беларусаў у тую ці другую рэлігію. Цяпер гэта ёсць і на Беларусі. Папа Іаан-Павел II засылае з Польшчы ў Беларусь ксяндзоў-палякаў, яны вядуць службу Божую на лаціні або па-польску. Беларус, які прыхінуўся да каталіцкай рэлігіі, вывучае польскую мову і лічыць сябе палякам, і трымае сябе так, быццам ён на галаву вышэй за праваслаўных беларусаў. Але ён спакон веку беларус, бо яго дзяды і прадзеды былі беларусамі.

Для мяне няма розніцы, якая рэлігія ў беларусаў, каталіцкая ці праваслаўная, але як польскія ксяндзы, так і праваслаўныя свяшчэнікі павінны весці службу Божую на беларускай мове. Тады такой мяшанкі не будзе, каталікі перастануць лічыць сябе палякамі і чакаць часу, калі Польшча павялічыць сваю тэрыторыю за кошт Беларусі, а яны стануць прывілеяванымі людзьмі. Бо Беларусь і беларусы ніколі не мелі сваёй дзяржавы пасля развалу Вялікага княства Літоўскага і жылі або пад Польшчай або пад Расеяй. Таму і мовы трымаюцца або польскай, або расейскай, і вельмі малы працэнт беларусаў гаворыць па-беларуску. Да таго ж сталінскі тэрор насаліў так моцна, што людзям, хоць з чортам, абы не з уладай, дзе запраўлялі сталінскія апрычнікі.

Як грымнула другая сусветная вайна, то людзі не ведалі, што нясе ім Гітлер, а думалі: ідзе збавіцель ад сталінскага раю ды спатыкалі немцаў хлебам-соллю (гэта я сам бачыў на свае вочы). Але Гітлер аказаўся не лепшым за Сталіна і нішчыў наш народ, як былда. На маю думку, выходзіць, што многія беларусы ў Беларусі вагаюцца і ў рэлігіі, і ў нацыянальнасці, і ў дзяржаўнасці.

За мяжой ці беларус-каталік, ці праваслаўны трымаюцца беларускага згуртавання, нашай мовы і звычаяў.

Янка РОЛСАН.
Аўстралія.

Іван САВЕРЧАНКА

КАНЦЛЕР ЛЕЎ САПЕГА

— 49 —

Такі быў стратэгічны разлік Льва Сапегі і яго аднадумцаў у пытаннях царкоўна-рэлігійнага ўладкавання Вялікага Княства. Стварэнне адметнага, нацыянальнага касцёла беларусаў стала для канцлера галоўнай мэтай усяе яго чыннасці да канца жыцця.

XIX

Што ж канкрэтна зрабіў Леў Сапега дзеля правядзення ў жыццё сваёй мэты?

Да цяперашняга часу захавалася палемічнае выступленне канцлера (дарэчы, ад 10 верасня 1595 года) супроць князя Канстанціна Астрожскага, які ў сваім «Акружным Пасланні» заклікаў праваслаўны люд Княства распачаць вайну з каталікамі ды «мясцовымі здраднікамі», што рыхтуюцца да вуніі з імі. Прызыў К. Астрожскага — яднацца ў барацьбе з іншаверцамі — на справе азначаў пачатак грамадзянскай вайны на рэлігійнай глебе.

Леў Сапега, як прыхільнік талеранцыі і праціўнік вырашэння ўнутрыгаспадарчых праблемаў з дапамогаю зброі, не пакінуў незаўважаным «Акружное Пасланне», роўнае па сваёй антыпапскай скіраванасці і з'едлівасці можа толькі пратэстанцкім трактатам. Здзівілі канцлера і выпады аўтара «Акружнога Паслання» ў адрас Жыгімонта III, якому К. Астрожскі пагражаў вайною, калі ён не адмовіцца ад падтрымкі вуніі.

Імкнучыся спыніць новы канфлікт між канфесіямі, Леў Сапега накіраваў К. Астрожскаму пісьмовы «Адказ» на яго «Акружное Пасланне», папярэджваючы праваслаўнага князя аб небяспецы, якая чакае яго асабіста і ўсё Княства ў выпадку, калі зброя зробіцца

— 50 —

апошнім аргументам у рэлігійнай палеміцы.

У сваім лісце канцлер нагадваў К. Астрожскаму аб талеранцыі, што спрадвеку існавала ў Княстве і ахоўвалася дзяржаваю, ды патрабаваў ад яго павагі да законна абранага ўсім рыцарствам караля і вялікага князя. «Адносіны да царкоўнага паяднання, — пісаў Сапега Астрожскаму, — гэта твая ўласная справа. Але як можна лаіць папу, называць яго антыхрыстам і непрыяцелем Сына Божага, абражаць усіх католікаў і святую саборную веру, пагражаць каралю замахам на яго жыццё і стратаю каралеўства, прыраўноўваць яго да ерэтыкоў і ачарніцеляў маестату Боскага (пратэстантаў. — **Аўт.**) ды падбухторваць іх супроць каталікаў! А паколькі кароль — католік, то палохаеш і яго, пагражаеш выставіць супроць яго 20 тысяч жаўнераў... Усяго гэтага, мой міласцівы пане, не трэба было чыніць. А я сам, хаця і з'яўляюся зычлівым слугою і крэўным вашае княскае міласці, але таго ўхваліць не магу і сардэчна перажываю, што гэта ад вас зыходзіць».

Леў Сапега прасіў Астрожскага перастаць незаконна распаўсюджваць сярод насельнікаў Вялікага Княства розныя граматы, тэкст якіх не ўзгадняўся з Жыгімонтам III і не замацоўваўся яго канцлерскай пячаткаю, ды пакінуць, нарэшце, у спакоі аднаго з прыхільнікаў вуніі — уладзімірскага і луцкага епіскапа Іпація Пацея і не пагражаць яму фізічнай расправай. «Дзеля Бога, прашу, раю і папярэджваю, — падкрэсліваў канцлер, — каб вашая міласць пакінуў яго (Іпація Пацея.—**Аўт.**) у спакоі. Бо кароль — вярхоўны пан і абаронца ўсіх духоўных асоб як рымскае, так і грэчас-

— 51 —

кае рэлігіі — не дапусціць, каб хто-ковек камунебудзь чыніў зло. За гэта кожны злачынца атрымае па заслугах. Ягамасць кароль хоча і будзе ўсіх, усялякімі сродкамі ад любога гвалту, крыўд і ўціскаў бараніць».

Спасылаючыся на свой горкі вопыт узаемаадносінаў з Жыгімонтам III, канцлер раіў Астрожскаму не канфліктаваць з манархам. «Хоць мяне і самога нярэдка заносіць, — пісаў ён яму па-сяброўску, — але зараз не той час».

Леў Сапега меў рацыю: у любую хвіліну непарадкі ды рэлігійныя спрэчкі ў Вялікім Княстве маглі перарасці ў поўную анархію і хаос. Мусіць, парады канцлера, яго рашучыя крокі ды тэрміновыя перамовы з беларускімі і ўкраінскімі дваранамі спынілі Астрожскага ад крайніх учынкаў, выратавалі на той момант Беларусь ад амаль што немінучай братазабойчай вайны не рэлігійнай глебе.

XX

Як і разлічваў Леў Сапега, прыхільнікі вуніі, на якую ўрэшце пасля доўгіх пярэчанняў і ваганняў згадзіўся і мітрапаліт Міхаіл Рагоза, дамагліся ад папы рымскага ды караля захавання за новаўтвораным касцёлам права на адметнае (усходняе) набажэнства і цырымоніі, збераження ўсіх іх ранейшых земельных уладанняў, манастыроў і цэркваў, карыстання ў рэлігійнай практыцы старым юліянскім календаром, ліквідацыі юрыдычнай моцы патрыяршых рашэнняў, незалежных выбараў сваіх мітрапалітаў, роўнасці правоў з каталіцкімі біскупамі, нарэшце, удзелу ў палітычным кіраванні Рэччу Паспалітай.

— 52 —

На гэтакіх умовах на Берасцейскім царкоўным саборы, што праходзіў шостага-восьмага кастрычніка 1596 года, была падпісана Грамата аб прызнанні першынства рымскага папы і фактычным утварэнні на тэрыторыі Вялікага Княства новага — вуніяцкага касцёла, бо значная частка праваслаўных, што сабраліся тут жа ў Бярэсці на свой сабор, які праходзіў пад кіраўніцтвам патрыяршага экзарха Нікіфара, адвергла вунію і адмежавалася ад новай царкоўнарэлігійнай плыні.

Леў Сапега асабіста прысутнічаў на Берасцейскім саборы ў якасці каралеўскага камісара і, як сведчаць сучаснікі, выступіў з палымянай прамовай у абарону вуніі. Нездарма ж папа рымскі Клімент VIII пазней даслаў канцлеру падзяку за ягоныя шчыраванні на карысць вуніі.

XXI

Прадухіліць барацьбу канфесіяў пасля 1596 года нават Сапегу з яго талентам дыпламата і палітыка было няпроста. Сярод праваслаўных, што не прынялі вуніі, апынуліся таленавітыя беларуская пісьменнікі — Стафан і Лаўрэнці Зізаніі, Іосіф Бабрыковіч, Лявон Карповіч, Мялеці Сматрыцкі,* Сільвестр Косаў ды іншыя, якія распачалі вострую літаратурна-багаслоўскую палеміку са сваімі ідэйнымі праціўнікамі. Амаль ніводзін з беларускіх Соймаў пасля падпісання Берасцейскай вуніі і недзе аж да 30-х гадоў XVII стагоддзя не праходзіў без спрэчак паміж праваслаўнымі ды вуніятамі.

* Мялеці Сматрыцкі пазней памяняў свае погляды і прыняў вуніяцтва.

— 53 —

Між імі бесперапынна цягнуліся судовыя працэсы. Падчас усіх гэтых канфліктаў Леў Сапега заўжды стаяў на баку вуніятаў.

Абаронцамі праваслаўя абвясцілі сябе і запарожскія казакі, якія цяпер апраўдвалі свае крывавыя пагромы і ўсе нябачаныя злачынствы змаганнем за «веру бацькоў».

Не зважаючы на складаныя палітычныя варункі, нястрыманы ціск з боку праваслаўных колаў, канцлер працягваў барацьбу за ўмацаванне новастворанага касцёла, на які ён пасля нечаканага новага царкоўнага размежавання складаў яшчэ большыя надзеі ў захаванні самастойнай беларускай дзяржавы ды адметнай беларускай культуры і рэлігіі.

На варшаўскім Генеральным Вальным Сойме 1597 года (праходзіў з 10 лютага па 25 сакавіка) Леў Сапега па патрабаванні многіх дэпутатаў, што жадалі ведаць «праўду» аб Берасцейскім саборы, выступіў са своеасаблівай справаздачай, у якой падкрэсліў поўную незалежнасць духоўных асобаў падчас прыняцця імі свайго рашэння. Па словах канцлера, прадстаўнікі ўлады (акрым яго на Берасцейскім саборы прысутнічалі велікакняжацкі падскарбій Дзмітрый Халецкі ды троцкі ваявода Радзівіл Сіротка) толькі забяспечвалі парадак у час сабору і нікому анікага прымусу не чынілі, аб чым няспынна распаўсюджвалі чуткі праціўнікі вуніі.

Аднак Леў Сапега, на жаль, не пазбегнуў выкарыстання жорсткіх сродкаў. Скарыстоўваючы ўсю моц дзяржаўнай улады, канцлер, пачынаючы з 1597 года, змагаецца з берасцейскім і віленскім праваслаўнымі брацтвамі ды манахамі кіева-пячэрскага манастыра, што не

— 54 —

прынялі вуніі. Вельмі пацярпелі ад яго віленскія праваслаўныя мяшчане — Рыгор Ждановіч, Карл Лазаровіч ды Іван Парошка, западозраныя ў патаемных зносінах з маскоўскай праваслаўнай царквою.

За дапамогай да Льва Сапегі шматкроць звяртаўся І. Пацей (пасля смерці ў 1599 годзе М. Рагозы ён стаў мітрапалітам) і кожны раз атрымліваў яе. Так, напрыклад, здарылася пры разглядзе шырокавядомай справы дзяка віленскай брацкай царквы — Антонія Грэковіча, абвінавачанага ў злачынным сувязі з манашкай Кацярынай Лычанкай. Трыбунал Вялікага Княства вынес рашэнне: пакараць падсуднага смерцю, з чым абсалютна не пагадзіўся І. Пацей, лічачы, што вінавацаць духоўнае асобы можа вызначаць толькі ягоны мітрапалічны суд. Леў Сапега падтрымаў І. Пацея і 12 жніўня 1605 года па настаянні канцлера каралеўскі задворны суд адмяніў рашэнне трыбунала. І. Пацей сваім судом апраўдаў Грэковіча, а свяшчэннікаў віленскага брацтва Іосіфа Яцковіча ды Івана Семяновіча пакараў «за паклёп».

13 снежня 1605 года новы папа рымскі Павел V даслаў канцлеру ліст з падзякай за тое, што ён дапамагае І. Пацею ўмацоўваць вуніяцкую царкву.

XXII

У 20-я гады XVII стагоддзя, пасля ўзнаўлення праваслаўнай мітраполіі Вялікага Княства, Льву Сапегу давялося змяніць тактыку сваіх дзеянняў у адносінах да рэлігійных праблемаў, што выявілася ўжо падчас канфлікту Іасафата Кунцэвіча з праваслаўнымі жыхарамі Магілёва, Полацка ды Віцебска.

— 55 —

Змаганне полацкага і магілёўскага архіепіскапа Іасафта Кунцэвіча* з мяшчанамі Магілёва пачалося з 19 кастрычніка 1618 года, калі яны не ўпусцілі ўладыку ў горад. За непакорнасць архіепіскапу рашэннем рэляцыйнага суда, якое падпісаў Леў Сапега 22 сакавіка 1619 года, на Магілёў ускладаўся велізарны грашовы штраф. Усе цэрквы разам з маёмасцю па загаду канцлера перадаваліся пад уладу І. Кунцэвіча. У выпадку невыканання яго распараджэння Леў Сапега пагразіў магіляўчанам новым штрафам памерам у 20 тысяч злотых.

Але праваслаўныя насельнікі Магілёва не збіраліся выконваць аніякія загады. Яны разлічвалі ўзяць рэванш, ускладаючы надзеі на ўзноўленую праваслаўную мітраполію ды новага мітрапаліта Іова Барэцкага, хіратанізаванага 19 кастрычніка 1620 года. І сапраўды, Іоў Барэцкі, каб пазбавіць праваслаўны люд Магілёва ад дамаганняў І. Кунцэвіча, неадкладна прызначыў на полацкую, віцебскую і магілёўскую кафедру Мялеція Сматрыцкага.

Аднак І. Кунцэвіч, карыстаючыся падтрымкай Льва Сапегі і ўсяго базыліянскага ордэна, утвораная на Беларусі ў 1617 годзе, зусім не думаў саступаць і праз нейкі час гвалтам пазачыняў праваслаўныя цэрквы на тэрыторыі ўсяе велізарнае епархіі. А першага лютага 1621 года ўжо Жыгімонт III, напэўна, пад уплывам Льва Сапегі, накіраваў грамату полацкаму магістрату, патрабуючы, каб праваслаўныя падпарадкоўваліся архіепіскапу І. Кунцэвічу і выконвалі толькі яго распараджэнні.

* На пасаду архіепіскапа І. Кунцэвіч быў прызначаны 31 сакавіка 1618 года.

— 56 —

Праваслаўныя адказалі непакорнасцю і паклікалі на дапамогу запарожскіх казакаў. Зноўку ўзнікла небяспека рэлігійнае вайны, чаго канцлер не мог аніяк дапусціць. Таму дзевятага лютага 1621 года Леў Сапега ў пасланні да І. Руцкага заклікаў усіх прыхільнікаў вуніі змяніць тактыку барацьбы і ажыццяўляць надалей свае планы больш асцярожна. У лісце да І. Кунцэвіча канцлер патрабаваў ад яго як мага хутчэй вярнуць праваслаўным Магілёва адабраныя ў іх цэрквы, каб неяк прытушыць канфлікт. Аднак настырны І. Кунцэвіч працягваў дзейнічаць у ранейшай манеры, не зважаючы на пагрозы магіляўчан запрасіць на дапамогу яшчэ і рускага цара.

Уяўляючы, якой бядой для Княства можа скончыцца супрацьстаянне Кунцэвіча з магіляўчанамі, Леў Сапега 12 сакавіка 1622 года звярнуўся да архіепіскапа з вострым пасланнем, напісаным у палемічнай манеры, загадваючы яму неадкладна спыніць небяспечныя для гаспадарства ганенні на праваслаўных. «Вы,— пісаў раззлаваны канцлер,— кіруючыся не столькі міласцю да бліжніх, колькі славалюбствам ды прыватнай нянавісцю, насуперак святой волі і закону Рэчы Паспалітай, распалілі тыя небяспечныя іскры, якія ўсім нам пагражаюць усёзнішчальным пажарам». На ранейшую прапанову Кунцэвіча ўчыніць фізічную расправу над праваслаўнымі ды выгнаць з Княства ўсіх, хто перашкаджае справе вуніі, канцлер аднаначна адказаў: «Божа, барані нашую Айчыну ад такога жахлівага беззаконня!».

Працяг. Пачатак у №№ 7—12.

Янка БРЫЛЬ

МУШТУК І ПАПКА

МАЛЕНЬКАЯ САГА

Цяпер, уладжаны якраз у той, даўно знаёмай гасцініцы, я з найранейшага ранку быў гатовы да сустрэчы з палацам, перад вайной — галоўным падзямеллем братняй Украіны. Гатовы і толькі стрымліваўся, каб не прыйсці зарана, калі там яшчэ не будзе яго цяперашніх гаспадароў. А ледзь прычакаўшы пачатку рабочага дня — пайшоў.

У даведніку «Київ» пра «Жовтневий палац культури» напісана, што ў дваццатых—трыццатых гадах XX стагоддзя ў ім **«розмищувалися різні державні установи»**. І як даніна сучаснасці (год выдання даведніка — 1981) адзначана, што двойчы там выступаў Леанід Ільіч Брэжнеў, уручаючы гораду і рэспубліцы ўзнагарс

У інш краінскай кнізе я прачытаў, што гэты колішні «Институт благородных девиц», збудаваны ў пачатку мінулага стагоддзя, пераабсталяваны быў пад сядзібу Народнага камісарыята ўнутраных спраў УССР пасля таго, як у чэрвені 1934-га ў з Харкава перанеслі сталіцу рэс ліки. У гэтым гмаху размясціліся і работнікі наркамата, і тыя, з кім яны «працавалі». У турме гэтай было ціха, як у магіле. Наглядчыкі хадзілі перад камерамі ў валёнках па дыванах, вязняў на допыты выклікалі шэптам.

Падобнае, пра цішыню, чытаў я летась і яшчэ ў адной кнізе, рускай, у дачыненні да самых першых насельнікаў палаца, «благородных девиц», якія тут «ходили бесшумно, как того требовал устав заведения».

Трэба думаць, што гэтай даўняй традыцыі прытрымліваліся і «тройкі» з усім дапаможным персаналам **інстытута ўсясільных катаў**, і гукі расстрэлаў не парушалі рабочай цішыні паверхаў, — схаваныя глыбока, за тоўстымі сценамі.

Дзень абяцаў стаць зноў спякотным, але раніца была яшчэ толькі прыемна светлая, молада свежая пасля начной астылясці. Лістота дрэў і травы на адкосе ад вуліцы гусцела сакавітасцю. Урачыста яснелі кветкі. Чысценька ўсюды, злёгку росна. Перачырыкваліся вераб'і. Стары дворнік на ўзбочнай ад вуліцы алеі ішоў сабе па надаўна палітым асфальце. Мы павіталіся, пастаялі, ён паказаў мне, дзе, за вуглом, цэнтральны ўваход.

Даўні, класічны колер сцен — светлажоўты. Белыя калоны, белая аблямоўка акон і дзвярэй. Тры паверхі і цокаль, пад якім падзямелле, куды мне трэба заглянуць.

Пажылы вахцёр, калі я пачаў гаварыць яму, што мне трэба, сказаў, што ён тут працуе даўно, але нічога такога не ведае. Аднак начальніку свайму, па маёй просьбе, пазваніў. Неўзабаве да нас спусціўся малады, ветлы мужчына і, выслухаўшы мяне, павёў у падзямелле.

Бясконцы лабірынт. Былыя камеры. І сцішна, як пад пірамідай. Хоць я пад пірамідамі і не бываў — проста такое адчуванне, чагосьці аграмаднага, цяжэннага над табою... Як быццам усе тыя асобатроечныя фараоны яшчэ ўсё сядзяць наверсе, яшчэ ўсё «судзяць», цісніць зверху ўсім сваім злавесным цяжарам... Там, дзе былі камеры, карцэры, бойні, — цяпер то нейкія майстэрні, дзе відаць адзін-два чалавекі, а то ўсё дзверы, дзверы, ці так зачыненыя, ці пад навясным замком. Дзе ж тут стралялі? Адкуль на паверхах, з дыванамі і валёнкамі, не чуваць было наганных туканняў?.. Ветлы таварыш не ведае. Ідзем, ідзем... І вось ужо выхад — на задні двор.

Тут мой прыязны чычэрона ўбачыў каля грузавіка старога без шапкі, з мноствам ордэнска-медальных планак, павітаўся з ім і папрасіў падысці. Пазнаёміў нас. Чалавеку гэтаму, як аказалася, ужо за восемдзесят, сёе-тое ведае і раскажа.

І расказаў, што прыблізна, па чутках, а што і дакладней, вядомае яму. Вазьму з дакладнага.

...У вайну гмах быў разбураны бомбамі. Аднаўляць яго сабраліся толькі ў пачатку пяцідзесятых гадоў. Прыбіраючы, вымятаючы ацалелае падзямелле, **вёдрамі выносілі кулі.** Была тут у той час і **механізацыя**, транспарцёр для падачы трупаў на грузавікі. **Начамі...**

Так я выйшаў адтуль — з тою транспартнай стужкай, на якой мне бачыцца і **Валодзя**, з тымі кулямі, відаць, у большасці расплясканымі аб бетон, кожная з якіх 9 грамаў, стандартных, як і 100 грамаў, агульнанародных, і адна з іх — **ягоная**, наша.

ПРАЦЯГ

Калі мы развіталіся са следчым, ён параіў мне пра муштук напісаць у пракуратуру рэспублікі. Даў адрас і прозвішча.

«На гэтым будзе і ўсё», — падумалася, запісаўшы.

З пракуратуры той мне адказалі тыдні праз два, а паехаць па «вещдок» я сабраўся ажно праз тры месяцы.

...У чорным канве ад фотапаперы ў тумбе майго пісь ага стала вось ужо хутка чвэртку стагоддзя ляжыць страшны здымак. Канверт гэты не адзін, у іншых таксама здымкі, у розны час атрыманыя ад сяброў-фатографаў. Але ж як толькі я, для чаго-небудзь перабіраючы фота, выпадкова ды памылкова загляну і ў той ерт — заўсёды міжволі ахну!.. Там наш, мой Міша на белым, пад белым, пакуль прывязуць труну.

Здаецца, першая смерць, што так глыбока мяне ўразіла, нават у параўнанні са смерцю бацькоў. Бацькаву смерць я, шасцігодак, усвядоміў не адразу. Маці памерла ў такім узросце, калі мы, пачуўшы ад знаёмага пра смерць каторага з яго бацькоў, міжволі пытаемся, а колькі ёй ці яму гадоў. Пачуўшы, што і нямала, гаворым, каб перакрыць няёмкасць: «Усё роўна шкада». А Міша памёр так нечакана, так без пары, так адчувальна нагадаўшы мне, што вось і гавары, і спадзявайся, плануй, а **Яна** толькі пстрыкне, як з-за вугла, і ўсё—назаўсёды, беспаваротна...

Пра здымак той я ўспомніў, думаючы, як жа сустрэнуся з муштуком. Стары ўжо, здаецца, і з вопытам, а наіўна падумаў, што яго аддадуць мне ўсё-такі неяк больш-менш урачыста.

Праўда, таварыш, які адказаў мне замест таго, каму я пісаў, сустрэў мяне ветліва, нават здзівіўся, што я прыехаў, бо можна ж было і выслаць мне муштук. Як быццам не сам ён, пракурор і кіраўнік адпаведнай групы, пісаў мне, што «мундштук будет вручен Вам в удобное для Вас время», і нумар свайго кабінета паведаміў. Я сядзеў, ён шукаў, адамкнуўшы адзін з двух сейфаў каля сцяны. Шукаў марудна, шалпочучы раскалмачанымі папяровымі скруткамі, перабіраючы, абшукваючы іх адзін за адным, некаторыя развязваючы, тады завязваючы, усё гэта няспешна, заклапочана, і толькі ў самым апошнім скрутку знайшоў патрэбнае. Падаў мне, а я... без хвалявання ўзяў яго, амаль зусім спакойна. Распіску напісаў пад дыктоўку, нібы атрымаўшы на складзе нейкую запасную частку.

І таксама спакойна спытаўся, ці можна мне паглядзець у іх братаву справу.

А яна, аказалася, была ўжо не тут, а там, адкуль бралася для следства. Я ўжо ведаў, што іменна гэты таварыш, з кім гавару, не дазволіў у чэрвені даць мне папку яшчэ раз. І я не паверыў яму, што справа не ў іх, — падумаў, што ён адводзіць убок. Але таварыш параіў мне самому зайсці ў камітэт дзяржаўнай бяспекі і папрасіць. Назваў адрас, растлумачыў, як даехаць. І я, у тым самым — дзелавым, ці што, — спакоі вырашыў сваё «ісці да сэрца напрасткі» прымяніць яшчэ раз.

Там, пакуль што ў прыёмнай, элегантны прапаршчык прапанаваў мне пасядзець. Намеснік старшыні камітэта якраз заняты іншым наведвальнікам. Мінут праз дзесяць мой папярэднік выйшаў, і я быў запрошаны ў кабінет. Яшчэ ўсё спакойна выкладваю сваю просьбу. Малады чалавек выслухаў мяне, сказаў, што іменна сёння вырашыць гэта нельга. «Гэта ж не проста спусціцца ўніз ды папку тую ўзяць — архіў наш не тут, гэта справа некалькіх дзён». А ў мяне зваротны білет, цягнік праз тры гадзіны. Таварышу намесніку, вядома, трэба і параіцца. А мне, старому, з хворымі нагамі, не так ужо і зручна паехаць-прыехаць... І тут ён параіў зрабіць прасцей: напісаць ім з дому, на імя старшыні камітэта (назваў імя, па бацьку, прозвішча), і папку мне, «у парадку выключэння», вышлюць для прачытання ў наш, беларускі камітэт дзяржбяспекі. Вунь на якім узроўні пайшло! Ажно, вядома ж, не верыцца...

Дома, адаспаўшыся пасля дзвюх начэй «пункцірнага» ад грукату колаў недасыпання, я павагаўся трохі, а ўсё ж такі напісаў у тую найвышэйшую інстанцыю — хай ужо будзе, што будзе. Адаслаў пісьмо ў панядзелак, а ў пятніцу пад вечар — чаго не бывае ў наш час! — сам старшыня камітэта пазваніў мне з Кіева, што папка будзе днямі выслана. Пра «выключэнне» і намёку не было. Яшчэ больш — на развітанне ён ажно расчуліў мяне, пажадаўшы добрага здароўя... «от вашего читателя».

Яшчэ праз два тыдні мне пазванілі з нашага камітэта.

ПРАВА БОЛЮ

Ідучы на другое спатканне з братавай справай апоўдні, я думаў, што сёння, вядома ж, прачытаю яе як след не здолею. Так і сказаў супрацоўніку ў цывільным, які зачыніўся са мной у пакоі і, пакуль я чытаў, цярпліва, карэктна глядзеў на мяне з-за другога стала. Ці проста так сабе, ці хутчэй успамінаючы тое, што ён, трэба думаць, сам папярэдне вычытаў у гэтай кіеўскай папцы. Яго прысутнасць я, і заглыблены ў сумна знаёмы тэкст, адчуваў па ягоных вачах — не бачыў іх, а падсвядома адчуваў.

Першы раз, у Кіеве, справу чытаў я трохі больш за дзве гадзіны. Цяпер прайшло тры, калі я адчуў, што годзе, усё, больш не магу... І не здзівіў гэтым свайго наглядчыка: ён і гэта прыняў карэктна.

Выбух, што скалануў маю душу ў канцы мая, дэтаніраваў болем і сумам пяць месяцаў. Сёння боль паўтараўся ці не з большай нават сілай, хоць і без выбуху. Здавалася, што я сваёй настойлівасцю вось і дамогся таго, што сам сябе падняў на новую, вышэйшую паліцу, на якую цяпер паложана папка, і сам сябе гвазнуў адтуль аб падлогу. Потым — бяссонная ноч, блакнот, раз-поразу святло, ад якога не рабілася відней. Падтэкст, адчуты раней, заставаўся. Жахлівы падтэкст — таму што часу, а ў ім — аднаго чалавечага лёсу. Спробы пранікнуць у той падтэкст зноў натыкаліся на глухату навечнага маўчання, у якое пайшлі ўсе тыя, хто мог бы мне многае праясніць або сказаць **хоць нешта**, так неабходнае!..

Было і тое, што пры другім чытанні праяснілася. З муштуком. Але і гэта не адразу.

Чытаючы справу ў Кіеве, я не звярнуў увагі на дату на адной з самых першых паперак — 16.IX.1937 г. Не звярнулі на гэта ўвагі і юрысты. Следчы, напрыклад, пытаўся, што яна азначае на муштуку, і я сказаў: братаў дзень нараджэння. Раней, з маіх слоў, так было напісана ў газеце «Літаратура і мастацтва», а пазней, увосені, паўтарыў я гэта, выступаючы ў Курапатах. Словам, нібы і ўзаконілася. Пры Шурынай дапамозе. Ведаючы абодва, што бацька яго маладзейшы за дзядзьку больш-менш на паўтара года, мы пайшлі да Ігнатавага дня нараджэння, 20.XII. (ст. ст.) 1900-га, і выйшлі на той загадкавы верасень. Бо дакладнейшай даты не было, ні ў нас, ні ў Віктара. А тут нібыта першы раз гляджу — у справе паперка — папярэдні, больш за два месяцы да арышту, выклік Валодзі да пракурора, іменна ў гэты дзень, 16 верасня.

Ну, а як жа дзень нараджэння?

Дапамога прыйшла з нечаканага боку. Пасля беспаспяховых тэлефонных перамоваў ды перапісі з архівамі ў Мінску, Гродне, Навагрудку я ўспомніў нарэшце пра адэскі сельгасінстытут, пазваніў Віктару, каб ён спытаўся, як там у іх з архівам. Праз месяц, у лютым, я атрымаў цэлы пакет дакументаў, сярод якіх пасведчанне пра заканчэнне шостага класа гімназіі і копія метрыкі, двойчы з дакладнай датай Валодзевага нараджэння — 10 (23) ліпеня 1899 года.

Што ж, я цяпер, праз сорак дзевяць гадоў, зноў успомніўшы тое, падумаў, што ў мяне, чаго добрага, было і падсвядомае прадчуванне, чым закончыліся б на радзіме нашы ўцёкі, калі б яны ўдаліся. Тады, улетку саракавога. Яшчэ на двух «нямецкіх шпіёнаў» стала б і больш, а потым і менш — адразу, у Курапатах, ці, спакваля, у якім-небудзь з гулагаў. Праўда, праз два месяцы я ўсё-такі ўцякаў, з іншым сябрам, бо з тым разлучыла няволя, і праз тры тыдні нас злавілі, ужо на польскай зямлі. І яшчэ раз, відаць, трэба падзякаваць лёсу, што не ўдалося стаць «шпіёнам»...

А якая ж тут аналогія з папкай? Так думаў я, ідучы з пракуратуры. І адказаў самому сабе: ды проста тая, што ўжо не будзе больш так балюча рупіць, абы прачнуўся, што не прачытаў братаву справу з як найбольшай увагай, што павінен быў убачыць у ёй значна больш, чым убачыў. Хопіць, відаць, і таго, што ведаю, каб належна сказаць сваё, напісаць патрэбнае. Нават канцоўка сама па сабе атрымалася. Тое, што называецца крывавай сталіншчынай, не канчаецца,— ёсць яшчэ сілы, якім не патрэбна поўная ліквідацыя белых, чорных, чырвоных плямаў нашай жахлівай гісторыі, што не так лёгка сілы тыя пойдуць на ператварэнне ўсіх лубянак у музеі ці кнігасховішчы, як прапанаваў на з'ездзе адзін з народных дэпутатаў, не дадуцца яны, тыя сілы, і пад народны кантроль, як патрабаваў другі дэпутат. Хутчэй пастаўць помнікі ў раскрытых Курапатах ды Быкаўнях, чым пойдуць на раскрыццё іншых захаваных памардаваных, на рассакрэчанне цяжкаўявімай безлічы спраў — у папках і без іх...

Калі пра безліч, дык вось і прыклад: з адной Белай Царквы, з аднаго «куста раёнаў» — 17 643. А на Валодзю нашым і не пачалося, і не закончылася...

Канец майго сумнага дня прайшоў у беспаспяховых намаганнях дастаць на заўтра білет на самалёт або цягнік; пад вечар прыйшлося-такі звярнуцца ў Саюз пісьменнікаў.

А ўранні трэба было пазнаёміцца з тым палацам культуры, дзе раней рыхтаваліся трупы для Быкаўні.

...Мой Кіеў.

Першае ўражанне — у тым усё, не раз успомненым дваццаць другім — доўгі мост на шырокім Дняпры, які мы пераязджаем, высокі бераг, густая зеляніна дрэў, золата купалоў з іскрыстымі крыжамі. Праз шэсцьдзесят сем гадоў бачу, як ён асцярожна сунецца па тым мосце, наш бруднавата-белы таварны вагон... і я ўдзячны таму, хто тады разбудзіў мяне зарана, каб я панёс на ўсё жыццё ўспамін пра першае бачанне такой красы. А разбудзіў хутчэй за ўсё бацька. Маці пашкадавала б у сваёй больш практычнай любасці да найменшага, а бацька не мог не паказаць таго, чым сам неаднойчы любаваўся з правадніцкага акна. Так мне хочацца думаць. Бо так зрабіў бы і я, дый рабіў падобнае з дзецьмі, а цяпер з унукамі.

Пасля, у глухой заходніцкай вёсцы, Кіеў быў для мяне на каляровай паштоўцы, забытай некім у адной з нашых адэскіх кніжак. На ёй быў і Дняпро, і зеляніна на кручы, і залатыя купалы. На для кагосьці звычайнай, паднішчанай паштоўцы, з якое дзіцячае сэрца так многа бачыла. Гэта — пакуль навучыўся чытаць. Бо тады ён, мой Кіеў, пачаў адкрывацца ў кнігах, скажам — у Гогаля, з апісання Падола ў «Віі», а далей і ў многіх іншых.

Першы ў жыцці дзіцячы прыезд у Кіеў адбыўся ў раннюю рань канца мая. Другою майскай ранню, і таксама з поўдня, летась я набліжаўся да любага горада па Дняпры. Пад салаўіны бой на абодвух церпка-зялёных, крыху прымглёных берагах, абапал шырокай, спакойнай вады. Пад гутарку з другім старым дзівакам, якому таксама не спіцца, — з кітайскім паэтам, перакладчыкам Кабзара. Таварыш і ў нас, у Мінску, бываў. У гутарцы на сыравата-чысценькай, яшчэ пустой палубе, пад песні салаўёў мы ўспомнілі, між іншым, і пра яшчэ аднаго салаўя, — несмяротную дацкую казку з прастадушна чароўным пачаткам, які мы на мове Талстога, якога таксама згадвалі, працытавалі, дапамагаючы адзін аднаму, амаль з дзіцячай прыемнасцю: «Ты, верно, знаешь, что в Китае все жители китайцы и сам император китаец». Без лішніх гучных слоў адчувалася намі і мудрасць, і краса чалавечых, братніх адносін, да якіх яшчэ так далёка...

А ў душы ў кожнага з нас было, вядома, і штосьці толькі сваё. Што ў яго — я магу вельмі прыблізна меркаваць. А ў мяне быў глыбінна-прыглушаны боль, прадчуванне ўжо недалёкай сустрэчы з братняй трагедыяй...

Побач са словам **Быкаўня**, з якім я нядаўна зблізіўся, стаялі яшчэ тры словы: **Жовтневий палац культури**. За першым бачылася невымерная магіла, за другімі — патайное месца забойстваў...

Палац гэты я ўбачыў спачатку толькі збоку, праездам. Першы раз едучы ўранні з гасцініцы ў пракуратуру, папрасіў таксіста паказаць мне яго, паехаць тою дарогай. І неўзабаве дзівіўся, што гэты будынак з выгляду я ведаю, што ён — цераз вуліцу ад высотнай гасцініцы на гары, дзе я некалькі разоў спыняўся. І ў падарожжы з найбліжэйшымі, вяртаючыся з чароўнага Закарпацця, і ў камандзіроўцы, калі мы прыехалі ў Кіеў удвух з маладым, ці не найбольш сімпатычным мне нашым пісьменнікам, а тут і з даўнімі сябрамі сустрэліся, і новых набылі...

А наведаць палац культуры ў маі мне не ўдалося, не хапіла часу.

Працяг. Пачатак у №№ 8—12.

НАШ КАЛЯНДАР

ВЕРНАСЦЬ СЦЭНЕ

Мне пашчасціла, бо я сустрэлася з вельмі добрым і шчырым чалавекам — Паўлам Дубашынскім. Калі глядзіш у яго вочы — блакітныя, ласкавыя, з нейкай задзірыстай усмешкай — проста цёпла на душы робіцца. Размаўляеш з Паўлам Піліпавічам, бачыш яго моцныя сялянскія рукі, і прыгадваюцца твары бацькоў, дзядоў, і нібыта дакранаешся да крыніцы народнай мудрасці, бо ў Дубашынскага ўсе якасці беларускага характару: прастата, павага да людзей, працавітасць, тонкі гумар і цярплівасць.

Ягоныя бацькі пазнаёміліся ў Рызе, на заработках. Вянчаліся двойчы — у царкве і касцёле. Бо маці — каталічка, а бацька — праваслаўны. Потым так і хрысцілі дзяцей — дзяўчат у каталікаў, а хлапцоў — у праваслаўных. І было ў сям'і два святы, і кожны паважаў адзін аднаго, падтрымліваў. Але з пецярых дзяцей жывы застаўся толькі Павел, астатнія памерлі. А бацькі пражылі да залатога вяселля ў сваёй Шаркаўшчыне, шануючы адзін аднаго.

Павел быў самы меншы. Нарадзіўся ў вёсцы Гарбуны, што ў Заходняй Беларусі, куды бацькі пераехалі з Рыгі, ратуючыся ад голаду. Менавіта яны навучылі хлопца любіць родны край і родную мову.

У Шаркаўшчыне, дзе пасля жылі бацькі, скончыў будучы артыст беларускую школу, увогуле, у Заходняй Беларусі родную мову ведалі лепей, чым у Савецкай Беларусі; там жа, у Шаркаўшчыне, упершыню ўбачыў у 1940 годзе кіно, а ўжо пасля вайны — выдатныя гастролі Ленінградскага тэатра імя Камісаржэўскай са спектаклямі «Каварства і каханне» Ф. Шылера і «Жаніцьба Бальзамінава» А. Астроўскага. Уражанне ў хлопца было незвычайнае, і лёс быў выбраны.

На жаль, у год заканчэння школы не было прыёму ў тэатральны інстытут, і маладому чалавеку прыйшлося працаваць у Райза — раённым зямельным аддзеле. Але потым пачынаецца казка. Малады хлопец сам вырашае прыйсці ў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут і параіцца — ці варта паступаць. Ён выбірае прозу Коласа, верш Куляшова, байку Крапівы і ідзе да рэжысёра Саннікава. Хлопцу параілі паступаць.

А як пашанцавала з педагогамі!

Набіраў курс знакаміты Барыс Мардвінаў, якога лёс пасля вайны закінуў у Мінск. Але праз 2 гады ён памёр і курс узяла Любоў Мазалеўская, першая беларуская кінаактрыса, якая пачала адразу рыхтаваць сваіх студэнтаў да працы ў новым тэатры — ТЮГу. Дзесяць самых шчаслівых гадоў — з 1955 па 1966 год — праца ў тэатры юнага гледача. Спачатку і сцэны не было, рэпеціравалі ў клубе хлебазавода, а на наступны год — небывалы поспех на фестывалі ў Маскве — другая прэмія тэатру за спектакль І. Козела «Папараць-кветка». А калі адбылася пастаноўка «Клапа» Маякоўскага — чарга стаяла ледзь не да тэатра імя Купалы.

Дубашынскі працаваў шмат. У год ставілася 5 спектакляў — тры для моладзі і два для дзяцей. Ролі самыя розныя, у асноўным галоўныя — што для станаўлення майстэрства маладога акцёра вельмі важна. Аб ім пачынаюць гаварыць, публіка спецыяльна ходзіць «на Дубашынскага».

Пасля 10 гадоў працы ў дзіцячым тэатры Павел Піліпавіч вырашае перайсці ў тэатр імя Я. Купалы, куды яго ўжо даўно запрашалі. Праз пэўны час артыста ставяць працаваць на адну ролю з Малчанавым, Рахленкам, Стомай... Настае момант, калі загаварылі і ў капалаўскім тэатры аб яркім, самабытным таленце Дубашынскага. Пачалася вялікая праца над стварэннем новых роляў. Сярод іх нямецкі камендант у «Трыбунале» А. Макаёнка, якую Павел Піліпавіч вельмі любіць і ...; Яўхім П'яных у спект... «Характары» В. Шукш..., Пракоп у «Рудабельскай рэспубліцы» С. Грахоўскага, граф дэ Мірмон у «Лесвіцы славы» Э. Скрыба, князь К. у «Дзядзечкавым сне» Дастаеўскага, кум у «Крыку на ху...ры» Бутрамеева, Гастр... «Вачары» і Фрэнк Морга... у «Вежы» А. Дударава, і шмат іншых ролей. Большасць яго герояў — нашы сучаснікі, людзі сумленныя і душэўна чыстыя, з гумарам і пачуццём абавязку.

І зараз народны артыст БССР П. Дубашынскі працуе шмат. Яго голас часта чуеш па радыё, на тэлебачанні ўпершыню створаны вобразы М. Багдановіча, В. Таўлая. Хутка мы сустрэнемся з ім у шматсерыйным фільме «Плач перапёлкі».

Вельмі любіць гастролі, бо гэта магчымасць пабачыць шмат цікавага і новыя сустрэчы з людзьмі. У вольны час, як кажа артыст, добра дзенебудзь пасядзець з вудачкай на рацэ ці заняцца старэнькім масквічом — да ўсяго Павел Піліпавіч яшчэ і заядлы аўтамабіліст.

Непрыкметна выраслі дзеці. Сын — бібліятэкар, свая сям'я, нават і ўнука бацьку падарыў, дачка — будучы рэжысёр народнага тэатра. А жывуць усе разам у невялікай трохпакаёвай кватэры.

Цікава, што з курса Дубашынскага (16 чалавек) толькі чатыры працавалі па прафесіі — астатнія неяк па-іншаму ўладкавалі сваё жыццё. Гэта і нядзіўна. Грошай плацяць артыстам мала, правоў ніякіх, быт не ўладкаваны — вось і вымушаны людзі шукаць нейкае выйсце, застаюцца ж на сцэне самыя моцныя і закаханыя ў сваю працу.

Такі і Павел Дубашынскі, народны артыст БССР, адзін з вядучых майстроў тэатра імя Я. Купалы. 14 сакавіка 1991 года яму споўнілася 60 гадоў.

Наталля СЦЯЖКО.

ГАЛІВУД—«БЕЛАРУСЬФІЛЬМ»

ШТО НАМ ДАСЦЬ МЕЗАЛЬЯНС?

У Лос-Анжэлесе (ЗША) праходзіў міжнародны кінарынак. У складзе савецкай дэлегацыі знаходзіўся і дырэктар кінастудыі «Беларусьфільм» Уладзімір ГАРБАЧОЎ.

Пасля вяртання ён даў кароткае інтэрв'ю журналісту Міхаілу БУЦЬКО.

— Уладзімір Яфімавіч, якой вы ўбачылі дзелавую Амерыку як кінематаграфіст?

— Я ўпершыню прысутнічаў на такім прадстаўнічым міжнародным кінарынку, які праходзіў на працягу тыдня ў Лос-Анжэлесе. Акрамя студыі «Беларусьфільм», былі прадстаўлены «Масфільм», незалежная студыя «Форафільм» і «Савэкспартфільм». У праграме гэтага мерапрыемства былі сустрэчы з дзелавымі людзьмі для наладжвання ўзаемавыгадных кантактаў і далейшага супрацоўніцтва.

— Якія нечаканасці былі ў час такіх сустрэч?

— Нечаканасці, сапраўды, былі. У выніку працяглай, зацікаўленай размовы з прадзюсерам Сэндзі Хаурам створана сумесная фірма «Галівуд — СССР», якая будзе супрацоўнічаць толькі з кінастудыяй «Беларусьфільм». Прэзідэнтам гэтай фірмы з'яўляецца былы супрацоўнік студыі «Беларусьфільм» Леў Зіндовіч, які цяпер жыве ў Нью-Йорку.

— Якія савецкія фільмы былі прадстаўлены на кінарынку?

— Кінастудыя «Масфільм» прадставіла стужку «Пахаванне Сталіна», рэжысёрам якой з'яўляецца вядомы паэт Яўген Еўтушэнка. «Форафільм» прывезла на кінарынак сваю новую работу «Раз'юшаны аўтобус». Кінастудыя «Беларусьфільм» у сваю чаргу прапанавала работу Дзмітрыя Зайцава «Франка» паводле рамана польскай пісьменніцы Элізы Ажэшкі «Хам».

— Ваша паездка, відаць, зробіць нейкі ўплыў і на будучыню. У першую чаргу на вырашэнне вытворчых планаў кінастудыі «Беларусьфільм»?

— Гэта паездка, вядома ж, унясе карэктывы ў нашы рабочыя планы, дапаможа працаваць больш паспяхова ва ўмовах рынычных адносін. Мы, безумоўна, будзем імкнуцца рабіць кінакарціны аднолькава цікавыя як для айчыннага, так і зарубежнага гледача.

— У такім разе жадаю вам поспехаў!

— Дзякуй!

АДЗІНАЦЦАЦЬ ПРЭМІЙ— НАШЫ

ІІІ Міжрэспубліканскі конкурс выканаўцаў на драўляных духавых інструментах адбыўся ў беларускай сталіцы. Гэта былі дзевяць дзён цікавейшых спаборніцтваў студэнтаў кансерваторый Кішынёва, Харкава, Кіева, Мінска. У выкананні студэнтаў гучалі класічныя музычныя творы для габоя, кларнета, флейты, фагота і саксафона. Адзінаццаць лаўрэацкіх прэмій конкурсу — большую палавіну заснаваных — заваявалі студэнты Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Падобныя конкурсы праводзяцца раз у чатыры гады, і перамога — адзін з важных этапаў для ўдзелу ва Усесаюзным конкурсе, а значыць — і пуцёўка ў вялікае музычнае жыццё.

НА ЗДЫМКАХ: лаўрэаты ІІІ Міжрэспубліканскага конкурсу выканаўцаў на драўляных духавых інструментах; лаўрэат І прэміі па класу фагота студэнт Белдзяржкансерваторыі Аляксандр МУЖЫЧ; адзіная дзяўчына — удзельніца конкурсу, лаўрэат І прэміі па класу габоя Вікторыя ТАТУР, пяцікурсніца Белдзяржкансерваторыі.

Фота Ю. ПАЎЛАВА.

БЕЛАРУСКІЯ НАРОДНЫЯ ГУЛЬНІ

Стараславянскае і старабеларускае слова «игра» адпавядае сучаснаму беларускаму «гульня», у славянскіх мовах мае тое ж значэнне, што і пацеха, танец. Афіцыйная савецкая этымалогія выказвае меркаванне, што семантычным мэпаўненнем слова «игра» быў архаічны комплекс значэнняў «спяванне са скокамі» і пошукі высновы варта скіраваць у індаеўрапейскае мінулае. Слова магло прыйсці да нас са старажытнаіндыйскай і грэчаскай моў, дзе яно азначала шанаванне бажаства і мела прыналежнасць да язычніцкай сакральнай сферы.

У старажытнасці месцы, дзе праходзілі язычніцкія гульні, а затым і самі гулянні, называліся ігрышчамі, хрысціянская царква ім надавала эпітэты «д'ябальскія», «паганскія» і г. д.

Першыя пісьмовыя звесткі пра «игрища межю селы» даюць даўнія летапісы. Несцераўскі летапіс, які апавядае пра «паганскія» шлюбныя гулянні радзімічаў, драўлян, вяцічаў і севяран, зауважае: «Схожахуся на игрища, на плясанье и на вся бесовьская игрища, и ту умыкаху (украдалі. — **А. Л.**) жены собе, с нею же кто совещашеся; имяху же по две и по три жены». Больш даўнія ўпамінанні пра «д'ябальскія ігрышчы», з якіх развіліся многія сучасныя народныя гульні, належаць геніяльнаму пісьменніку XII стагоддзя Кірылу Тураўскаму. У словах і малітвах ён ганьбіць людзей за «ворожю, и еже басни бають и в гусли гудуть», за «плясанье, бубны, сопели, гусли, пискове, игранья неподобныя, русалья», за песні і скокі «еже в пиру и на свадьбах, и в павечерницах, и на игрищах». На працягу амаль усёй гісторыі існавання хрысціянства царкоўнікі і афіцыйныя ўлады вялі барацьбу з народнымі святамі, гульнямі і звычаямі. І ў савецкі час былі адмоўныя адносіны да народных традыцый і звычаяў.

Цяпер слова гульня адышло ад свайго старажытнаславянскага паняцця як «спяванне са скокамі» і набыло больш значэнне занятку з мэтай забавы, адпачынку, які звычайна заснаваны на пэўных умовах і правілах. У першую чаргу, гульня — гэта дзея, у якой ёсць сюжэт. **Народныя гульні** — від актыўнага адпачынку чалавека, гістарычна сфарміраванага на аснове драматызаваных, умоўных або творчых дзеянняў, якія склаўся з пэўных правілаў і прыёмаў забаў і якія з'яўляецца сродкам фізічнага, разумовага і маральна-эстэтычнага выхавання. Многія народныя гульні ўзніклі з абрадаў, нарадзіліся ў старажытныя часы і дагэтуль нясуць на сабе сляды язычніцкіх культаў, але ў бытаванні не ўспрымаюцца як сродак выхавання, а як сродак адпачынку і набыцця карысных навыкаў.

Важнай крыніцай звестак пра даўнасць народных гульняў з'яўляюцца матэрыялы археалагічных раскопаў. Археолагі знаходзяць у старажытных пластах, акрамя прылад працы, яшчэ і самы просты гульнявы інвентар. Напрыклад, у многіх гарадзішчах на беларускай зямлі знайшлі нават шахматныя фігуркі, якія датуюцца XI стагоддзем. Гэта дазваляе зрабіць вывад, што ўжо ў такі далёкі час у беларускім народзе была добра развітая культура гульняў.

Першыя збіральнікі беларускага фальклору менш увагі надавалі народным гульням, чым, напрыклад, песням. Аднак некаторыя тэксты гульнявых карагодаў зафіксаваў ужо і піянер славяназнаўства Зарыян Даленга-Хадакоўскі ў пачатку XIX стагоддзя.

Беларускі народ пакінуў багатую духоўную спадчыну, на аснове якой можна выхоўваць чалавека, адраджаць у ім пачуццё прыгожага, любоў да Бацькаўшчыны.

Алесь ЛОЗКА,
навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР.

ЗОЛАТА

(СКУТА, КРУГАВЫ І ІНШ.)

Існуе шмат варыянтаў гульні. Асноўнае ў іх: імітацыя таго, нібыта вядучы («раздатчык») кладзе ў далоні гульцоў які-небудзь прадмет (кальцо, цукерку, манету, вугалёк і г. д.). «Адгадчык» павінен адгадаць, у чыіх руках знаходзіцца прадмет.

У матэрыялах П. Бяссонава, У. Дабравольскага гульня лічыцца каляднай. Уладзімір Дабравольскі (1903 год) на Смаленшчыне запісаў 8 варыянтаў тэкста каляднай песні, якая выконвалася падчас гульні. Вось пачатак адной з іх:

Я із кута іду,
Золата пахараніваю.
А імчыцця, баяры,
А ідзе залато,
А ідзе сырэбра!
А ў краснай дзявіцы
На правай ручыцы...

У сучасных запісах, зробленых у Лельчыцкім раёне, гульня называецца «Шкута», «Скута». Пачатковы радок архетыпа ўтварыў пазней невядомую загадкавую істоту, пра якую спяваецца:

Шкута йдзе,
Золата нясе.
Хто адгадае,
Той шчасце мае.

Чаму ў кожнай песні гаворыцца, што нехта ідзе «з кута»? Можа гэта не в ікова? Магчыма, існаваў ней хатні культ, які жыў у куце, на пачэсным «покуцці», і захоўваў багацце («золата»).

Пасля таго, як «адгадчык» адгадаў, у каг «золата», ён сам займае ме крузе. У іншых варыянтах на ўмоўнаму сігналу той, у каго знаходзіцца «золата», павінен выскачыць са свайго месца, каб не затрымалі суседзі. Такімі сігналамі з'яўляюцца выразы: «Скута, да мяне!», «Кальцо, да мяне!» і іншыя.

Цікавы працяг гульні запісаны ў Рагачоўскім раёне («Шута»). Калі адгадчык з трох разоў адгадае, у каго «мышка», тады пачынаецца «жаніцьба». Для гэтага раздатчык паведамляе па сакрэту раздатчыку імя якога-небудзь жыхара бліжэйшай хаты і, паказваючы на будынкі складзенымі далонямі, гаворыць: «Там гарэла, там гарэла... тут згасла!» Заканчвае ён, паказваючы на хату, у якой жыве чалавек, што носіць абранае імя. Усе адгадваюць яго.

Гульня шырока вядома ў Беларусі і за яе межамі, мае некалькі назваў: «Кальцо, да мяне!», «Кань», «На фанты», «Золата рабіць», «Золата хараню» і інш. Тэксты маюцца ў матэрыялах П. Бяссонава, У. Дабравольскага, А. Васільевай, Я. Вількіна, Ю. Крачкоўскага, П. Шэйна і іншых фалькларыстаў мінулага.

КАРАЛЕВІЧ

«Каралевіч» — зафіксавана Е. Раманавым у мінулым стагоддзі на Быхаўшчыне як калядная дзявочая гульня. У сярэдзіну круга запускаўся «царскі сын», або «каралевіч» — дзяўчына з шапкаю ў руках. Усе ходзяць карагодам і спяваюць:

Цароў сын, каралевіч,
Пры гораду ходзіць,
Пры гораду ходзіць,
Шапку ў руках носіць.
А шапку носіць,
Нівест выглідаіць.
— Цароў сын, каралевіч,
Ступай сюды ў горад!
Ступай сюды ў горад.
Мілай пакланіся,
З мілай абніміся.
З мілай абніміся,
З мілай пацалуйся!

Дзяўчына, што стаіць у крузе, выбірае адну з сябровак і цалуе яе. Тая бярэ шапку і сама ідзе ў круг. Гульня працягваецца, пакуль усе не перабываюць каралевічам. Гэта адна з забаў моладзі шлюбнага зместу.

спорт

Міжнародная федэрацыя цяжкай атлетыкі аб'явіла спіс лепшых у сусветнай класіфікацыі 1990 года. Узначальваюць гэты спіс савецкія спартсмены. Прычым, у самай прэстыжнай катэгорыі — суперцяжкай на першым месцы Аляксандр Курловіч з Гродна.

У рэспубліцы расце добрая змена нашым праслаўленым штангістам. Прайшоўшыя нядаўна ў Арле міжнародныя спаборніцтвы на Кубак Дружбы — яркае сведчанне гэтаму. Беларускія цяжкаатлеты Віктар Сіняк і Алег Кечка сталі тут пераможцамі ў сваіх вагавых катэгорыях.

Фрыстайл — новы від спорту для нашай краіны. Але ўжо першыя афіцыйныя старты прынеслі савецкім спартсменам і поспех. Асабліва радуемся за сваіх землякоў. Зараз яны добра выступаюць на этапах Кубка Еўропы. Так, студэнт з Мінска Васіль Вараб'ёў заваяваў сярэбраны медаль на спаборніцтвах пад Мурманскам у лыжнай акрабатыцы. А праз некальні дзён яго таварыш Аляксей Парфянкоў быў адзначаны ў гэтым відзе фрыстайла вышэйшай узнагародай.

У іспанскім горадзе Лінарасе завяршыўся міжнародны шахматны супертурнір гросмайстраў. Вынікі яго даволі нечаканыя. Перамогу атрымаў Васіль Іванчук з Львова, які абышоў і чэмпіёна свету Гары Каспарава, і віцэ-чэмпіёна Анатолія Карпава, і многіх іншых вядомых спартсменаў. Адзін з прэтэндэнтаў на шахматную карону мінчанін Барыс Гельфанд таксама не змог стаць прызёрам гэтых спаборніцтваў.

Затое радуе нас мінчанка Юля Левітан. На адборачным турніры да першынства свету ў першых трох турах яна мае стопрацэнтны вынік.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

Шукаюцца дзеці і ўнукі **ЖУРЫК Вольгі Фамінічны** і **ЖУРЫКА Аляксандра. ЖУРЫК Вольга Фамінічна** (у дзявоцтве **ГУЛЯКЕВІЧ**) нарадзілася недзе ў 1891—1895 гадах у вёсцы Дайнова Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці. Там жа прыблізна ў 1888—1894 гадах нарадзіўся і **ЖУРЫК Аляксандр**. Яны выехалі ў ЗША ў 1913 ці 1914 годзе. Мелі дзяцей: **Марыю, Івана, Ганну.** Да пачатку 70-х усе яны жылі ў штаце Канекцікут.

Іх шукаюць дочкі роднай сястры **Вольгі Фамінічны ЖУРЫК.** Усіх, хто што-небудзь ведае пра сям'ю **ЖУРЫКАЎ**, просім пісаць на адрас:

220067, БССР, г. Мінск, вул. Нікіфарава, д. 8, кв. 411, АБАКУНЧЫК Яўгеніі Іванаўне.

НА ЗДЫМКУ: сям'я ЖУРЫКАЎ. Злева направа: Аляксандр ЖУРЫК, Вольга Фамінічна ЖУРЫК, іх дачка ГАННА з мужам, сын ІВАН з жонкай і дачка МАРЫЯ.

ІНА Галіна Вадзімаўна кае сваякоў у ЗША.

У 1912 ці 1913 годзе яе цётка **ВІКМАН Марыя Фёдараўна (Францаўна)** разам са сваёй маці **ВІКМАН Эмі**-й выехала з вёскі Дзя-авічы Ганцавіцкага раёна Мінскай вобласці ў Нью-Йорк, дзе жыў дзядзька **ШЫФКО Раман Робертавіч.** Вядома, што прозвішча Марыі Фёдараўны па мужу **КАЛЕНДА.** Яе маці, **ВІКМАН Эмілія,** па мужу **ПІЦЭЎСКАЯ,** памерла ў 1924 годзе.

Да 1936 года вялася перапіска.

Просьба да ўсіх, каму што-небудзь вядома аб родных **Марыі СІЛІНАЙ** у ЗША, паведаміць у рэдакцыю або на адрас:

БССР, 222410, Мінская вобл., г. Вілейка, вул. Гагарына, дом 17, кв. 14.

СІЛІНАЙ Галіне Вадзімаўне.

НА ЗДЫМКУ: КАЛЕНДА-(ВІКМАН) Марыя Францаўна з мужам, 1935 год.

Шукаецца СУПЕЙ (у дзявоцтве) Домна Георгіеўна. Нарадзілася прыблізна ў 1897—1898 годзе ў вёсцы Н. Чырвонае Гомельскай вобласці, Рэчыцкага раёна, Дземяхоўскага сельсавета. Жыла з сям'ёй у г. Атава (Канада). Мела трох сыноў: Васіля, Барыса (імя трэцяга невядома). У гады другой сусветнай вайны яны служылі ў ваенна-паветраных сілах Канады. Сувязі з сям'ёй СУПЕЙ Домны Георгіеўны перапыніліся пасля 1945 года.

Усіх, хто што-небудзь ведае пра сям'ю Домны СУПЕЙ, просім пісаць на адрас:

БССР, 220015, г. Мінск, вул. Адоеўскага, д. 83, корпус 1, кв. 31. ЖАРКО Алене Васільеўне.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Заказ № 465.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12